

HELIKON

1 | 2021

HELIKON

PÄÄTOIMITTAJA | HUVUDREDAKTÖR

Vesa Vahtikari
puh. 050 381 5474
vesavahtikari@live.com

TOIMITUSSIHTEERI | REDAKTIONSSSEKRETERARE

Maija Holappa (taitto)
maija.holappa@gmail.com

TOIMITUSKUNTA | REDAKTIONSRÅD

Lassi Jakola
Ilkka Kuivalainen
Martti Leiwo
Leena Pietilä-Castrén
Katja Varakas
Marja Vierros

PAINOPAIKKA | TRYCKORT

Next Print Oy

ISSN 0785-2703

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN
YSTÄVÄT RY
FINLANDS ATHEN-INSTITUTS
VÄNNER R.F.

PUHEENJOHTAJA | ORDFÖRANDE

Katja Varakas

SIHTEERI | SEKRETERARE

Jamie Vesterinen

Antiikin kielet

PL 24, Unioninkatu 40A
00014 Helsingin yliopisto

ateenanystavat@gmail.com

<https://ateenaninstituutinystavat.wordpress.com>

Kannen kuva: Carl Haag, Kreikkalainen soturi, 1861 (3.5 x 2.5 m), Benakimuseo. Kuva: Wikimedia Commons. Takakannen kuva: Kiipeilijät Olympoksen korkeimmalla Mytikas-huipulla (2918 m.) Soulin Frosynin lipun kanssa.

Sisällys 1 | 2021

- 1 Pääkirjoitus
VESA VAHTIKARI
- 2 Suomen Ateenan-instituutin uusi johtaja esittelyssä
VESA VAHTIKARI
- 5 Koulukirjojen käsityksiä Kreikan vapaussodasta ja kreikkalaisista
ILKKA KUIVALAINEN
- 10 Kreikkalaisten asialla – museonäyttelyt ja filhellenistinen taide
LEENA PIETILÄ-CASTRÉN
- 14 Samuel Roosin runokirje A. M. Myhrbergille Kajaanista 1829
HANNU K. RIIKONEN
- 18 Schliemann ja Helbig – ystävyys Joonianmeren yli
SIMO ÖRMÄ
- 22 Barbaarikuninkaan kasvot? – Mietteitä Sauromates II:n mahdollisen muotokuvan ääreltä
ANTTI LAMPINEN
- 30 Filosofin sielunsilmät – *Theōrian* käsite ja filosofoinnin visuaalisuus Platonin luolavertauksessa
KATARIINA LIPSANEN
- 36 Vuorten viemää – elämyksiä Kreikan luonnosta I
BJÖRN FORSÉN
- 43 Vankka tieto- ja lukupaketti: Euripideelta kuusi näytelmää suomeksi
HANNU K. RIIKONEN
- 47 Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry:n toimintakertomus vuodelta 2020 ja toimintasuunnitelma vuodelle 2021
- 49 Tapahtumia

200 VUOTTA SITTEN, perinteen mukaan 25.3.1821, alkoi Kreikan vapaussota, pitkälinen prosessi, jonka päätteeksi Kreikka lopulta itsenäistyi osmanien imperiumista. Suurvalloista Englanti, Venäjä ja Ranska osallistuivat taisteluihin ja monet Kreikan ystävät, filheelleenit, tukivat ainakin aatteen tasolla tai rahallisesti kreikkalaisten taistelua. Monista länsimaista, Suomestakin, saapui myös vapaaehtoisia taistelemaan kreikkalaisten puolella, ja jotkut heistä menettivät Kreikan puolesta jopa henkensä. Kreikassa on vapaussodan alkamisen merkkipäivää juhlistettu monin tapahtumin ja näyttelyin ja monet tämän lehden jutuistakin liittyvät aiheeseen.

Suomen Ateenan-instituutin johtaja vaihtui vuodenvaihteessa 2020–2021, kun Björn Forsén palasi kautensa päätteeksi Suomeen ja Petra Pakkanen muutti Ateenaan. Filhellenismi on yksi Petran tutkimusaiheista, toivottavasti kuulemme siitä lisää vielä jatkossa. Petran haastattelun lisäksi on tässä lehdessä monta muutakin instituutin

henkilökunnan ajatuksia luotaavaa kirjoitusta. Tutkijaopettaja Antti Lampisen ja instituutin entisen harjoittelijan, Katariina Lipsasen, kirjoitusten lisäksi Björn Forsén esittelee lehtemme lukijoille Kreikan vuoria. Vuoret eivät ehkä ole niitä kaikkein tavanomaisimpia matkakohteita Kreikassa, mutta ne on hyvä pitää mielessä, kun matkailu taas avautuu.

Toivotan hauskaa kesää kaikille yhdistyksemme jäsenille. ☺

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN UUSI JOHTAJA ESITTELYSSÄ

VESA VAHTIKARI

Instituutti sai 1.1.2021 alkaen uuden johtajan, kun Björn Forsénin johtajakausi loppui ja Petra Pakkasen kausi alkoi. Helikon esitti instituutin uudelle johtajalle muutaman kysymyksen

1) Kuka olet?

Olen antiikin uskontojen tutkimukseen erikoistunut antiikintutkija ja klassillisten aineiden opettaja Lontoon Open Universityssä. Olen toiminut tutkijana, opettajana ja tehnyt myös muita kieliin ja tutkimuskirjallisuuden julkaisemiseen liittyviä töitä useassa eri maassa ennen hiljattaista paluutani Ateenaan. Edellisen, kaikkiaan yli seitsemän vuotta kestäneen työrupeamani päättymisestä Ateenan-instituutissa on nimittäin kulunut jo lähes 22 vuotta. Ateenaan muutin Tallinnasta. Kirjoittamisen lisäksi teen mielelläni kaikenlaista käsilläni, mm. maalailen, rakentelen ja värkkäilen esineitä sekä teen kuvia. Olen koti-ihminen ja viihdyn, jos kotona on hyvä olla. Etsiydyn kuitenkin luontoon hengittämään aina kun se on mahdollista.

2) Mikä sai sinut aikanaan innostumaan antiikin tutkimuksesta? Kuinka päädyit nykyiseen työhösi?

Opiskelin latinaa lukiossa Kajaanissa, ja antiikki ankkuroitui tuolloin kiinnostukseni kerrokseen. Yliopistossa opiskelin sittemmin kulttuurintutkimuksen ohessa antiikin opintoja, koska kreik-

Petra Pakkanen. Kuvaaja: Silena Triviza.

kalaisen antiikin uskontojen tutkimuksesta tuli se alue, johon varsinaisesti perehdyin. Toinen tutkijan identiteettini sijoittuu antiikin uskontojen lisäksi filhellenismiin ja antiikin merkityksen tutkimukseen myöhäisemmässä, erityisesti 1800-luvun poliittisessa ja kulttuurihistoriassa ja sen kautta myös omassa ajassamme. Ensimmäinen tutkijatehtäväni sijoittui Ateenan-instituuttiin ja siitä käynnistyi varsin pitkä akateeminen odysseiani. Tutkijana joutuu näinä päivinä usein siirtymään maasta toiseen, koska tutkijantehtävät ovat kasvavassa määrin projektiluonteisia. Matkan varrella olen siis kerännyt kokemusta erilaisten työympäristöjen lisäksi

monesta (kansallisesti) toisistaan eroavasta kulttuuriympäristöstä. Instituutin johtajan tehtävän tultua haettavaksi ajattelin ja toivoin, että voisin yhdessä mielessä palata kotiin, jossa tutkijanurani alkoi, hyödyntämään sitä, mitä olen matkan varrella oppinut niin tutkijana kuin työyhteisön jäsenenäkin.

3) Mitä kuuluu omille tutkimuksillesi? Mitä tutkimusprojekteja sinulla parhaillaan on menossa?

Tutkimusprojektini jakautuvat pääosin kahteen varsin erilaiseen osaan: Teen tutkimusta antiikin Kreikan nahanvalmistuksesta ja nahan roolista antiikissa. Antiikin Kreikan tutkimuksessa tuotantoprosesseja on tutkittu paljon, esimerkiksi keramiikkaa ja metallin valmistusta hyvin laajasti, mutta sellainen epähieno prosessi kuin nahan parkitseminen ei ole kuulunut tutkimusperinteeseen. Tästä huolimatta antiikissa nahkaa oli kaikkialla, siitä tehtiin kuljetusastioita nesteille, nahkaan pukeuduttiin, se oli tärkeä osa työkalustoa ja sitä tarvittiin sodankäynnissä ja maanviljelyssä. Eläinten nahka oli arvokas raaka-aine. Ateenan-instituutin työkaudellani onkin tarkoitus kartoittaa muun muassa tätä vähemmän tutkittua teemaa yhtenä instituutin pitkäkestoisena, poikkitieteellisenä tutkimushankkeena. Suunnitelmissa on lopulta tehdä aiheesta dokumenttielokuva, jottei asia jäisi vain pienen tutkijapiirin tietoisuuteen ja jotta suuri yleisö tavoittaisi sen helposti. Toinen tutkimushanke liittyy filhellenismiin, ”Kreikan ystävyteen”. Monet Euroopan maat nostivat antiikin Kreikan perinnön esille kansallisvaltioiden muotoutuessa 1700–1800-luvuilla, jolloin Kreikka oli osmanien alaisuudessa ja sen itsenäistymisprosessi alkoi. Tuolloin nostettiin juuri Kreikka mm. demokratian kehdoksi antiikin mallin mukaan useissa Euroopan maissa, Pohjola mukaan lukien. Kansalaisuusaatteen nousu Suomessa 1800-luvun lopussa kytkettiin myös Kreikkaan

sijoitettuun antiikin ihanteeseen. Kuluva vuosi on Kreikan vapaustaistelun 200-vuotisjuhlavuosi, ja filhellenismin perintö on täällä esillä hyvin kosketeltavasti. Tutkimusteemana se on siis hyvin ajankohtainen, ja instituutissa järjestetään joulukuussa kansainvälinen konferenssi otsikolla ”Other Philhellenisms”, jossa tarkastellaan vähemmän tunnettuja filhellenismin ilmenemismuotoja Pohjolassa, Baltian maiden ja Venäjän kulttuuripiirissä. Ajoitus sattuu sopivasti yhteen sen kanssa, kun oma pohjoista, etenkin Suomen 1800-luvun filhellenismia käsittelevä kirjani vuodelta 2006 julkaistaan kreikankielisenä laitoksena.

4) Mitä aiot saada aikaan Suomen Ateenan-instituutin johtajana? Millaisena näet instituutin tulevaisuuden?

Meillä on hieno instituutti, jonka merkitykseen ja rooliin tieteellisenä instituuttina luonnollisesti uskon. Meillä on myös mahdollisuus kehittyä. Instituutti on yksi antiikintutkimusta opettava yksikkö, joten sen opetusrooli on hyvin tärkeä. Onkin hienoa, että instituutissa on tehtävään päteviä ja opetukseen todella paneutuneita työntekijöitä, joiden opastukset varmasti merkitsevät paljon lähes jokaisen antiikin Kreikkaan erikoistuvan tutkijan myöhemmälle uralle. Tutkimuksen kannalta olen innoissani alkaneesta Nahka-hankkeesta yhtä paljon kuin filhellenismin tutkimuksen edistämisestä. Meidänhän on kaikkien syytä kysyä aina uudestaan, mikä on oma filhellenismimme. Ohjelmassamme tulee olemaan myös suurelle yleisölle avoimia tapahtumia ja seminaareja, joiden seuraaminen Suomestakin internetin kautta on mahdollista, joten instituutti tulee toivon mukaan lähemmäksi myös Suomessa asuvia. Tarkoitus onkin niin ikään kulttuuritoiminnan saralla nostaa instituutin näkyvyyttä ja tehdä sen rooli kuuluvammaksi etenkin nyt, kun koronakriisi on tiukentanut kulttuurin ja myös tutkimuksen ase-

maa. Me teemme yhteistyötä muiden tiede- ja kulttuuri-instituuttien kanssa, jolloin yhteinen kuuluvuutemme ja näkyvyytemme entisestään kasvaa. Tällä hetkellä voitte seurata esimerkiksi hiljattain alkanutta ja vuoden loppuun saakka jatkuvaa ”Beyond Populism” verkkoluento- ja keskusteluseria, jossa olemme mukana (<https://tutkittutieto.fi/en/events/beyond-populism-verkkoluento-ja-keskusteluseria/>).

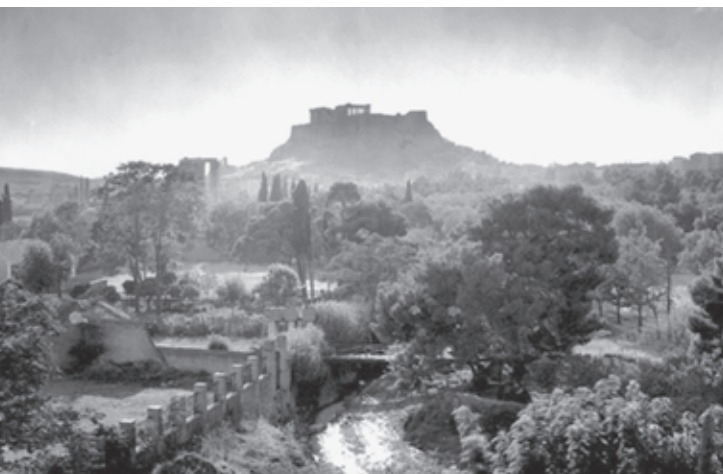
5) Mitkä ovat aluillaan olevaan johtajakauteesi liittyvät suurimmat toiveesi ja pahimmat pelkosi?

Toivon, että voisimme näin alkuun kääntää koronan aiheuttamat hankaluudet hyödyksi ja oppia maailman haavoittuvuudesta. Se toivottavasti saa meidät instituutissa toimimaan yhdessä sen eteen, että instituutti käyttää uusia mahdollisuuksia, mukaan lukien opetuksen järjestämisen osittain internetin kautta ja tilaisuuksia tallentamisen avoimesti seurattaviksi mistä vain. Olemmekin uudistaneet jo tähän tarvittavat tekniset laitteistot ja käyttäneet hiljaisempaa aikaa mm. kiinteistöjen perusteellisempaan kunnostukseen. Instituutin tehtävä pitää todentaa ja sen olemassaolon oikeutus lunastaa aina uudelleen, koska antiikintutkimuksen asema myös oman maamme yliopistokentässä on

kaventunut. Ensi vuonna Suomen kulttuuri- ja tiedeinstituuttien rahoituspohja muuttuu, koska niitä ei enää rahoiteta veikkausvaroista. Tällä hetkellä minua huolestuttaa toiminnan jatkuvuus, rahoituksen turvaaminen ja sen kautta jopa työpaikkojen säilyminen. Mutta vakavatkin huolet voivat olla myös hyvä alku rakentaa uutta ja kehittää hienoa instituuttiamme sellaiseksi, että sen merkitys näkyy: me haluamme olla jatkossakin arvostettu tutkimusyksikkö, joka kantaa vastuuta antiikintutkimuksen opetuksen jatkumisesta ja on myös humanistisia tieteitä ja kulttuuria esittävä ja niiden paikkaa omassa ajassamme puoltava instituutio, joka tunnetaan muuallakin kuin vain antiikintutkijoiden (toisinaan pienessä) joukossa.

6) Minkä kysymyksen haluaisit itse esittää itsellesi ja vastauksesi siihen?

Minkä reitin haluaisit kävellä, jos sinut vietäisiin klassisen ajan Ateenaan yhdeksi päiväksi? Haluaisin nähdä avoimena virtaavan Ilissos-joen ja kävellä sen rantaa pitkin Olympieionilta ylävirtaan nk. parilissiolaisten pyhäkköjen ja Kallirrhoe-lähteen kautta Kynosargeelle saakka. Ilissos peitettiin modernin Ateenan nopean urbaanin kasvun aikana eri vaiheissa, ja tämä muutti kaupungin maisemaa ratkaisevasti. Ehkä ymmärtäisimme jotakin lisää antiikin Ateenastakin, jos joki sen läpi vielä näkyvästi virtaisi. Ilissoksen rantojen luonnonkauneutta ja idyllisyyttä kuvailtiin antiikissa usein ja aikojen saatossa siitä tuli jopa kirjallinen topos. Joen kerrottiin kimaltelevan kristallinkirkkaana, plataanipuiden varjossa vihreällä ruoholla saattoi lepäillen kuunnella sirkkojen sirittelyä ja mietiskellä. Joskus antiikkia kannattaa ehkä edelleenkin idealisoida. 🏛️

Ilissos ja Akropolis 1910-luvulla (postikortti).

KOULUKIRJOJEN KÄSITYKSIÄ KREIKAN VAPAUSSODASTA JA KREIKKALAISISTA

ILKKA KUIVALAINEN

FILHELLENISMIN LUOMA kuva kreikkalaisista oli tuttu suomalaisille ainakin 1900-luvulla, ja tämän vuosituhannen alussa Helikonin numerossa 3/2000 oli Antti Alhonsaaren artikkeli ”Tottisalmi ja Kreikka”, jossa hän käsitteli Anni Swanin romaanin *Tottisalmen perillinen* luomaa kuvaa Kreikasta. Nyt ottaisin muutaman esimerkin siitä, miten suomalaisissa historiankirjoissa on 1900-luvulla suhtauduttu Kreikan vapaussotaan ja nykykreikkalaisiin. Aihe on ollut esillä paljon vähemmän kuin antiikin Kreikka, ja mielenkiintoista on se, miten näitä kahta verrattiin toisiinsa. Osmanit valtasivat Konstantinopolin 1453 ja Ateenan 1456, eli kreikkalaiset olivat osa osmanien imperiumia lähes 400 vuotta. Vuonna 1821 alkanut vapaussota sai aikaan itsenäisen Kreikan valtion, mutta kreikkalaisten alueiden yhdistäminen siihen jatkui 1900-luvun alkuvuosikymmenille saakka.

B. ESTLANDERIN HISTORIANKIRJA 1901

Filhellenismi ja Kreikan vapaustaistelu kuuluivat oppikoulussa käsiteltyihin asioihin. Esimerkiksi Bernhard Estlanderin *Allmänna historien – Berättelser för skolans lägre klasser* (Söderström 1901) ja sen suomennokset tarjosivat varsinkin lukukirjana tarinoita myös näistä uudemman historian aiheista, kun kolmas osa ”Uusi aika” ilmestyi vuosina 1900–1901 (WSOY). Sen koululaisia suuremmallekin yleisölle tarkoitettu uusittu laitos *Jokamiehen maailmanhistoria*, jo-

hon uudistamistyön toimittanut Eero Hietakari kirjoitti vuoden 1914 jälkeisistä tapahtumista, ilmestyi vuonna 1943. Lainaan jo alakoululaisena lukemaani kirjan neljättä painosta (WSOY 1951, 1045–1052):

Pyhän allianssin politiikkaa kohtasi Euroopassa ensimmäinen vakavampi isku kreikkalaisten taholta. Kreikkalaiset olivat säilyttäneet turkkilais-tenkin ikeen alla kielensä ja kristillisen uskonsa. Euroopan edelleen nukkuessa he nostivat vapaussodan lipun ja julistivat, että kaikkien, jotka puhuivat kreikan kieltä, tuli kreikkalaisen hallituksen alaisina kuulua vapaaseen ja riippumattomaan Kreikan valtioon (1821). Tämän päämäärän saavuttamiseksi kreikkalaiset päättivät uhrata henkensä, omaisuutensa ja kaikki voimansa.

Kaikkiaan Estlander ja Hietakari käsittelevät Kreikan vapaustaistelua noin seitsemän sivun verran. Mukana ovat niin Khios-saaren verilöylyt kuin muun maailman suhtautuminen Kreikan tapahtumiin. Myös August Maximilian Myhrberg saa oman mainintansa:

Eri tahoilta tulvi vapaaehtoisia Kreikkaan. Napoleonin retkillä mukana ollut ranskalainen eversti Fabrier alkoi kerätä vapaaehtoisia muodostaakseen Kreikan avuksi lähtevän vapaajoukon. Tarjokkaita tuli paljon, mutta heillä oli suuria vaatimuksia; kuka pyrki kapteeniksi, kuka everstiksi, joku kerrassaan kenraaliksi. Kerran tuli everstin eteen kookas, vakavannäköinen muukalainen. ”Mitä te

tahdotte?”, kysyi eversti Fabrier. ”Kiväärin, herra eversti!”, vastasi mies. Hän oli suomalainen August Maksimilian Myrberg. ”Vihdoinkin oikea sotilas!”, ilostui eversti.

Kirjassa selvitetään myös filhelleeni-käsite, ja sen hyvänä edustajana esitellään lordi Byron. Kirjassa tulee kuitenkin esiin kielteisiäkin piirteitä kreikkalaisesta kansanluonteesta:

Kaikki häärivät mielistellen rikkaan lordin [Byron] ympärillä. Kukin koetti saada itselleen niin paljon kuin suinkin hänen aarteistaan; hänen lahjoittamiaan vuoritykkeitä ei viitsitty käyttää, ja hänen suliotinsa olivat niin hillittömiä, että koko joukko täytyi hajottaa. Orjuus oli turmellut kreikkalaisten luonteen.

Estlander jatkaa:

Jo sodan aikana kreikkalaiset olivat perustaneet oman hallituksen, mutta eripuraisuus ja puolueriidat lamauttivat sen toimintaa. Vapaussodan sankarit eivät totelleet sen käskyjä, koska se etsi Venäjän tukea. Metelit ja salamurhat kuuluivat päiväjärjestykseen [...] Ihailu, jolla Euroopassa

yleensä suhtauduttiin kreikkalaisten pitkälliseen taisteluun vapautensa puolesta, muuttui pian halveksimiseksi, kun nämä eivät osanneet oikein käyttää saavuttamaansa vapautta. Vihdoin suurvallat asettivat Baijerin prinssin Oton Kreikan kuninkaaksi. Vuonna 1833 hän astui maihin Kreikan rannikolle. Ateena julistettiin uuden kuningaskunnan pääkaupungiksi. Mutta kreikkalaisten luonnetta ei kuningas voinut muuttaa, siihen tarvittiin ennen kaikkea aikaa.

Käsitys kreikkalaisten negatiivisista piirteistä esiintyy useissa muissakin kirjoissa. Kreikan pelastus tulee Länsi-Euroopasta, mutta esimerkiksi Lontoossa tehdyt sopimukset, eli Lontoon sopimus itsenäisestä Kreikan valtiosta 1830 ja Lontoon pöytäkirja itsenäisestä Kreikan kuningaskunnasta 1832, sekä myöhemmät poliittiset vaiheet jätetään tarkemmin mainitsematta. Alun perin pelastajana pidetty Baijerin prinssi Otto hallitsi holhoojahallituksen jälkeen itsevaltiaana ja joutui myöntymään perustuslakiin ja parlamenttiin vuoden 1843 verettömän vallankumouksen seurauksena. Hän oli 1862 kiertomatkalla Peloponnesoksella, kun uusi vallankumous puhkesi. Sen seurauksena Kreikan

Jokamiehen maailmanhistoria on kuvitettu piirroksin, joiden valinnassa oli apuna maisteri Yrjö Karilas. Suurimman osan piirrosjäljennöksistä teki taiteilija Eeli Jaatinen. Samalla aukeamalla (1048–1049) on esitetty sekä Myhrberg että Byron.

hallitsijaksi nousi Tanskan prinssi, kuninkaana Yrjö I (1863–1913).

G. SARVAN JA K.V. NIEMEN
HISTORIAKIRJA 1943

Gunnar Sarvan ja K.V. Niemen kirjoittamassa *Historian oppikirja lukioluokkia varten, II osa, uusi ja uusi aika* vuodelta 1943 (Itselläni on tädilleni hankittu 3. painos, WSOY 1952) Kreikan vapaussodasta on vajaan kahden sivun verran ”Taantumusta ja vallankumouksia” pääluvun liberalismia käsittelevässä luvussa. Lainaan ja kommentoin seuraavaksi sen muutamia kohtia: ”Tyytymättömyys turkkilaisten ylivaltaan oli kaikkien toisrotuisten ja kristittyjen keskuudessa yleinen, mutta kreikkalaisten keskuudessa se kehittyi voimakkaaksi vapautumistahdoksi.” – Alussa on siis erittäin myönteinen lausunto kreikkalaisista, ja sama sävy jatkuu myöhemmin vertailulla muinaisiin kreikkalaisiin, jotka tosin olivat aikanaan samalla tavalla eripuraisia:

Kuta enemmän hyvinvointi ja sivistys levisi, sitä

Oman lukioaikani kirjassa *Muuttuva maailma: Teollistuva yhteiskunta* oli Jouko Kääriäisen piirtämä kartta Balkanin uudelleenjärjestelystä 1800-luvulla, ja tekstissä kerrottiin Kreikan kapinan tuloksena olleen sen itsenäistyminen (S. Hannula, A. Mäkelä, R. Peltovuori & H. Ylikangas, 4. painos, Kustannuskiila, Kuopio 1988, 97).

raskaammalta tuntui turkkilaisten heruus. Vihdoin puhkesi vapautustaistelu (1821–1829). Aseisiin tarttuivat sekä Kreikan manteren talonpojat ja vuoris-tolaisrosvot että saarien merimieskansa. Kreikkalaiset taistelivat sankarillisesti, kuten muinaiset helleenit aikoinaan. He olivatkin ensi ajat voitolla, mutta myöhemmin onni kääntyi. Tähän oli syynä osittain heidän johtajiensa eripuraisuus, osittain Turkin ulkoa saama apu. Sulttaanin pyynnöstä lähetti hänen vasallinsa Egyptin hallitsija laivaston ja sotajoukon Kreikkaan, ja sen käänsi taisteluonnen. Euroopan kansojen myötätunto oli kreikkalaisten puolella, ja joukoittain vapaaehtoisia riensi taistelemaan heidän riveissäänsä.

Seuraavaksi Sarva ja Niemi käsittelevät Wienin kongressin luoman järjestelmän johdossa olleen Itävallan ulkoministerin ja valtiokanslerin Klemens von Metternichin kielteistä suhtautumista kreikkalaisten vapaustaisteluun – hän nimittäin halusi turvata suurvaltojen välisen tasapainon ja estää kaikki rauhaa horjuttavat vallankumoukset – ja toisaalta Englannin, Venäjän ja Ranskan positiivisempaa suhtautumista myös valta- ja kauppapoliittisista syistä.

Sarva ja Niemi jatkoivat:

Liittolaisten laivasto saavutti egyptiläis-turkkilaisesta laivastosta voiton Navarinossa. V. 1829 Turkki myönsi Adrianoplin rauhassa Kreikalle autonomian ja seuraavana vuonna itsenäisyyden. Kreikkalaiset eivät kuitenkaan olleet sen paremmin

kuin latinalaisen Amerikan valtioiden asukkaat kypsyneet hallitsemaan maataan. Tasavallaiset periaatteet, joita aluksi yritettiin noudattaa, johdivat niin vaikeihin riitaisuuksiin, että Euroopan suurvallat puuttuivat asiaan ja asettivat maahan kuninkaan [tuolloin vielä 17-vuotiaan Oton, Bajerin kuninkaan pojan].

1800-luvun alun kreikkalaiset nähtiin siis sanarillisuudessaan muinaisten kreikkalaisten veroisiksi, mutta toisaalta he olivat kypsymättömiä itse hallitsemaan maataan. Kirjan tekijöiden mukaan Kreikan vapausaatteen synnyn taustalla oli osaltaan se, että ”monet lähettivät poikansa opiskelemaan Ranskan ja Saksan yliopistoihin”. Ei Kreikassa ollut mahdollisuuttakaan yliopistopetukseen, kunnes Ateenan yliopisto perustettiin 1834.

1990-LUVUN LOPUN MUUTOS HISTORIANOPETUKSESSA

Vielä 1990-luvun alkuun asti Kreikan vapaus-sota kuului selvästi lukion historian opetukseen. Esimerkiksi silloisen neljännen kurssin oppikirjan *Ihmisen tiet* (Otava 1992) luvun ”Muutospaineiden läpimurto Länsi-Euroopassa” alussa kerrotaan Metternichin sanoneen: ”On vaikea muodostaa itselleen tarkka käsitys siitä, mitä Kreikka voi tarkoittaa.” Lisäksi lainataan englanniksi lordi Byronia, jonka muotokuva on tekstin ohessa kuten myös Delacroix’n maalaus Khios-saaren verilöylystä sekä kartta Adrianopolin rauhasta. Historian opetuksen vähennyttä

kouluissa Kreikan vapaus-sota on jäänyt usein kokonaan pois oppikirjoista. Nykyään Etelä-Amerikan valtiot saattavat kokonaan riittää esimerkeiksi 1800-luvulla itsenäistyneistä valtioista, jonka perään Saksan ja toisinaan jopa Italian yhdistyminen voidaan mainita esimerkkinä nationalismista. Joissain kirjoissa voi olla ehkä rivi tai kaksi Kreikasta: ”Ensimmäisinä itsenäistyneet kreikkalaiset, jotka irtaantuivat 1820-luvulla turkkilaisten ottomaanien vallasta.”, mutta viereisen sivun vuoden 1848 karttaan Kreikan valtio on kuitenkin unohdettu merkitä ja sen alue on osa ottomaanien valtakuntaa (*Historia ajassa 2: Kansainväliset suhteet*, SanomaPro 2016, 16–17).

Kreikan vapaus-sodan alku 1821 oli merkittävä muutos Euroopassa, koska se muodosti esikuvan monen muunkin ryhmän toiveille omasta valtiosta. Wienin kongressia 1814–1815 seurannut konservatiivinen järjestelmä suhtautui kriittisesti jo Yhdysvalloista ja Ranskasta alkaneisiin vallankumouksiin, mutta tätä se ei pystynyt kahlitsemaan. Kreikkaa seurasi pian toinenkin onnistunut kapina, jonka seurauksena itsenäistyneeseen Belgiaan asetettiin oma kuningas 1831, jo vuotta ennen kuin suurvallat asettivat kuninkaan Kreikkaan. Liberalismia vastustaneen Metternichin kausi Itävallassa päättyi puolestaan Euroopan hulluun vuoteen 1848. Suomessa Kreikan vapautumista seurattiin jo tapahtumahetkellä. Suhtautuminen siihen on ollut arvostavaa, sillä se nähtiin osoituksena palavasta isänmaanrakkaudesta, vaikka Kreikan valtiollinen historia sen jälkeen saikin osakseen myös kielteistä arvostelua.

KENEN VALLASTA KREIKKALAISET VAPAUTUIVAT?

Monessa vanhassa historiankirjassa käytetty ottomaani-termi juontaa juurensa arabiasta: ensimmäisen sulttaanin Osman I:n nimi oli arabiaksi Uthman/Othman. Venetsialaiset, ja bysanttilaiset jo ennen heitä, väänsivät arabialaisen nimen muotoon Ottomano, jonka taas monet muut eurooppalaiset nousivat sanastoonsa. Näin toimittiin pitkään myös Suomessa, mutta nykyään suositaan alkuperäisempää osmani-muotoa imperiumin virallisen nimen devlet-i 'aliyye-i 'osmâniyye mukaisesti.

Ruotsiksi molemmat vaihtoehdot olivat 1800-luvulla mahdollisia. Alun perin vuonna 1806 julkaistu turkulaisen pedagogin ja filosofin Gabriel Israel Hartmanin Lärobok uti allmänna geografin kertoi turkkilaisista seuraavasti: ”Turkarne... De kalla sig sjelfwa Osmaner eller Ottomaner. (6. painos, Lund 1830, 114).

Kreikan vapaussodan aikaisissa sanomalehdissä saattoivat nimitykset vaihdella samaan tapaan. Varsinkin saksaksi voitiin Suomessakin käyttää osmani-termiä, ja tunnettu oli myös nimitys Korkea portti. Turkki oli kuitenkin nimenä käyttökelpoinen yksinkertaisuutensa vuoksi.

Wiburgs Wochenblatt 27.3.1830

Ausländische Nachrichten

Türkei

...Die Russischen Unterthanen werden in allen Theilen des Osmanischen Reichs, sowohl zu Lande als zur See, der ausgedehnten und vollen Freiheiten genießen...

Griechenland

Es solle unverzüglich Kommissarien von Frankreich, England und Rußland ernannt werden, um an Ort und Stelle die Gränze zwischen dem neuen Staate und dem Türkischen Gebiete zu bestimmen...

Sanan Saattaja Wiipurista 9.3.1833

Ulkomaan Sanomia. General-Lutnant Murawiew on tullut Aleksandriasta takaisin. Aegyptin hallitsija, Mehmet Ali on luwannut antaa itsiänsä jälleen Sultanin alla ja tahtoo lakata sotimasta. Keisarillinen Wenäjän Contre-Amirali Lazarew, joka oli sota-laiwoilla seilannut Konstantinopoliin, auttamaan Sultania, jos tarwis olisi waatinut, taitaa sieltä palata, koska hänen apuansa ei tarwita.

Grekan maa, joka ennen oli Turkilaisen wallan alla, on nyt Europan ruhtinain suostumuksen kautta saanut oman kuningaansa. Tämä Grekan maan ensimmäinen kuningas, Otto nimeltä, on Baierin kuninkaan nuorempi poika ja kuuluu jo tulleen Grekan maalle.

Lähteet:

Maan nimestä: Jaakko Anhava, ”Turkinmaan nimi”, Keskustelua, *Kielikello* 2/2016 <https://www.kielikello.fi/-/turkinmaan-nimi>. Viitattu 16.3.2021.

FL Mika Hakkarainen, johtava tietoasiantuntija Kansalliskirjastossa.

1800-luvun materiaali Kansalliskirjaston digitaaliset aineistot (viitattu 17.3.2021):

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/415525?page=1>

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/472693?term=Osmanischen&page=2>

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/teos/binding/1908926?term=Osmaner&page=118>

KREIKKALAISTEN ASIALLA – MUSEONÄYTTELYT JA FILHELLENISTINEN TAIDE

LEENA PIETILÄ-CASTRÉN

ALKUSOITTONA VAPAUSSODAN alkamisen 200-vuotisjuhlallisuuksille voisi pitää kuuden vuoden takaista *Taiteilijoiden tulkintoja filhellenismistä. Mihalis ja Dimitra Varvarakis-kokoelma* -nimistä näyttelyä Theoharakis-säätiön tiloissa Ateenassa. Kreikkalaisten elämää ja kohtaloita itsenäisyystaisteluiden aikaan esiteltiin tuolloin maalausten, veistosten ja erilaisten taide- ja käytösesineiden avulla. Tälle vuodelle samaan museoon on Varvarakis-kokoelmasta koottu *Kreikan vallankumouksen naisia vuonna 1821*-näyttely, jossa kantavia teemoja ovat tuska, sankarillisuus ja äidin uhrautuvaisuus.

LISÄÄ NÄYTTELYITÄ

Arkeologisessa kansallismuseossa oli puolestaan viime vuonna näyttely *Antikviteetit ja Kreikan vapaussota – näistä me taistelimme*. Komeassa oheiskirjassa on kreikkalaistutkijoiden artikkeleita arkeologisten alueiden historiasta, esineistön säilymisestä ja omistussuhteista, kansallismuseon perustamisesta, henkilökuvia sekä luettelo merkittävistä päivämääristä Konstantinopolin valtauksesta 1453 aina nuoren kuningas Oton tuloon 1833 kahdensadan vuoden takaisen tapahtumien ymmärtämiseksi laajemmassa perspektiivissä.

Moni muukin Ateenan museo on tämän päivän vaikeista olosuhteista huolimatta valmistellut vapaussotaan ja 1800-luvun filhellenismiin liittyviä näyttelyitä, osittain virtuaalisena ja

toiveikkaana pikaisesta avautumisesta yleisölle. Tarjolla oleva aineisto on mittava. Jo paljon ennen vapaussotaa paikan päällä käyneiden taiteilijoiden raunionäkymät heijastelivat muinaisjäänneksiin kohdistunutta mielenkiintoa, josta kehittyi sitten valistusaatteiden ja romantiikan hengessä filhellenismi. Tämä kreikkalaisten ja antiikin kulttuurin ihailu merkitsi sekä käytännössä että tunnetasolla eurooppalaisten ja amerikkalaisten tukea itsenäisyystaisteluun nousseille, olipa kyse sotilaallisesta avusta, uskonnollisista yhdistyksistä tai avustusjärjestöistä, runoilijoista, kirjailijoista tai kuvataiteilijoista.

Kykladisen museon vanhimpaan osaan Stathatos-taloon on valmisteltu näyttely *Antikvarianismi ja filhellenismi*, jossa esitellään Thanassis ja Martina Martinoksen kokoelmaa. Tarjolla on näin kokonaisvaltainen museovierailu filhelleniarkkitehti Ernst Zillerin 1895 suunnittelemissa miljöössä, jonka Ystävähdistyksen matkalaiset taannoin näkivät, tosin tyhjillään, ilman asiaan kuuluvaa sisustusta ja rekvisiittaa.

Benaki-museon Pireuskadun tiloissa on laajuudeltaan ennennäkemätön, 2500 neliometriä kattava näyttely *1821 – ennen ja jälkeen*. Se valottaa vuosia 1770–1870 kolmena jaksona: sotaa edeltäneet tapahtumat, itsenäisyystaistelut sekä Kreikan valtion synty ja ensimmäinen puoli vuosisataa. Näyttelyn veistokset, maalaukset, henkilökohtaiset esineet, historialliset dokumentit ja perintökalleudet kuuluvat Kreikan pankin, Kreikan kansallispankin ja Alfapankin kulttuurisäätiöille. Lainoja on myös Yhdysvalloista ja

Euroopan museoista. Pireuspankki kulttuurisäätiöineen järjestää puolestaan 21 verkkoluentoa otsikolla *Arkipäivää vallankumouksen aikoihin* myöhemmin saatavana kirjanakin.

Historiallinen museo on koonnut näyttelyn Maria Tsakos-säätiön purjealukseen, joka käy itsenäisyystaisteluihin liittyneissä Aigeianmeren saarissa. Museon omissa tiloissa taas on näyttely *Vapauden hetki – Kreikan itsenäisyysodan taistelijoiden kelloja*. Ateenan-kävijöille ainakin kadunnimistä ja muistomerkeistä tuttujen hahmojen taskukellot ovat kuuluneet muun muassa vapaussodan johtohahmolle Theodoros Kolokotronikselle, Petros Mavromihalikselle, jonka suku vanhastaan oli kapinoinut Peloponnesoksella osmanihallintoa vastaan, Epeiroksesta kotoisin olleelle Markos Botsarikselle, myös muistelmistaan kuuluisalle Ioannis Makrijanikselle, amiraali Andreas Miaoulikselle ja tule-

valle valtionhoitajalle Ioannis Kapodistriakselle. Kellot esitellään omistajansa muotokuvan ja häneen liittyvien dokumenttien avulla. Kellot ovat sveitsiläistä, ranskalaista ja englantilaista tekoa, useat aiottu erityisesti osmanimarkkinoille, kuten niiden numeraalit osoittavat. Historiallinen museo on vuodesta 1960 toiminut vanhassa parlamenttitalossa, mutta jo 1884 pari vuotta perustamisensa jälkeen sen ensimmäinen näyttely esitteli *Pyhän taistelun muistoesineitä*, joita oli saatu lahjoituksina vapaustaistelijoiden perheiltä. Tänäkin päivänä museo kokonaisuutena muodostaa poikkeuksellisen mielenkiintoisen näkymän vapaussodan aikaiseen elämään.

SYMPATIASTA KONKRETIAAN

Euroopan maissa virinnyt sympatia kreikkalaisten pyrkimyksiä kohtaan ilmeni todella monin tavoin. Lehtikirjoituksina, vapaaehtoisina Kreikkaan-lähtijöinä, eri kaupungeissa toimineiden komiteoiden rahankeräyksinä ja kuvataiteilijoiden kättentöinä. Todellinen filhelleenimaalari ranskalainen Eugène Delacroix (1798–1863) ikuisti Khioksen saaren verilöylyn suurikokoiseen (4.19 x 3.54 m) maalaukseensa, joka erään arvion mukaan merkitsi lohduttomuudessaan myös taiteen itsensä lahtausta – ajankohtaisen ja poliittisen aiheen käsittelyä ei katsottu taiteelle sopivaksi. Kaksi vuotta aikaisemmin tapahtunut ja kuukausia jatkunut tuhansien khioslaisten surmaaminen kuvataan hajanaisena sommitelmana, jossa näkyy sodan kauhua, toivotonmuutta, ylimielisyyttä. Delacroix oli haastatellut maalaustaan varten ranskalaista everstiä, joka oli ollut saarella silminnäkijänä.

Lähes vuoden piirityksen ja kolmannella yrityksellä onnistuneen Mesolongin turkkilaisvaltauksen Delacroix maalasi kuitenkin allegorian muotoon. Kreikkaa esittävän ja surun murta-man nuoren naisen hahmo täyttää kuvatilaa, taustalla näkyy pienessä koossa lippua pystyttävä turkkilainen (2.08 x 1.47 m).

Kenraali Theodoros Kolokotroniksen univormu ja henkilökohtaisia esineitä Historiallisessa museossa. Kuva: Wikimedia Commons.

E. Delacroix, *Khioksen verilöyly* 1824, Louvre. Kuva: Wikimedia Commons.

Vuonna 1827 erään ranskalaiskriitikon mukaan ”veren ja kyynelten hinnalla Kreikka innoittaa kaikkia muusien lapsia. Kreikkalaisten sankarillisuus, tappiot ja voitot tarjoavat taiteilijoillemme uskomattoman määrän aiheita”. Uskonnollisävyisiä aiheita olivat kreikkalaisten peräänantamaton taisteluhenki perheen, uskonnon ja isänmaan puolesta ylivoimaista vihollista vastaan. Kreikkalaiset miehet kuvattiinkin usein ristin satureina, joita papit rohkaisivat taisteluun, naiset puolestaan rukoilemassa apua Neitsyt Marialta. Taiteilijat saivat historiallisista tapahtumista mahdollisuuden väkivaltaisen dramatiikan esittämiseen hurjina yhteenottoina tai anonymimmin turkkilaisvihollisen nöyrytyksenä. Siviiliväestön kohtaloita kuvattiin taas yksilötason tragediana, kuten äiti kuolleen lapsensa kanssa tai sotilastoverin syliin menehtyvä vapaustaistelija.

Romanttinen historiallinen maisema periytyi jo 1700-luvun taiteilijamatkalaisiin, ja antiikin rauniot liitettiin vastaisuudessaakin mukaan muistutuksena kreikkalaisten perintöosasta. Parhaimmillaan kreikkalaisuutta edusti Akropolis, joka saatettiin kuvata luonnonmukaisesti,

joskus teatraalisesti ja hyvin usein kultaisessa hohteessa. Lehtikirjoitusten avulla asioista perillä ollut eri Euroopan maiden suuri yleisö innostui kuuluisien maalausten reproduktioista akvarelleina ja painokuvina sekä suurikokoisten kukkamaljakoiden, astiastojen, pöytäkellojen, kynttilänjalkojen ja tarjottimien kuvituksena, puhumattakaan posliinifiguriineista, muste- ja hajuvesipulloista, viuhkoista, makeispapereista ja tapeteista.

Ranskassa kolme posliinitehdasta Montereau, Choisy-le-Roi ja Toulouse aloittivat 1820-luvun alkuvuosina kotimarkkinoille tarkoitettujen lautassarjojen massatuotannon. Ne olivat yleensä kahdentoista kreikkalaiskuvan sarjoja aiheiden perustuessa graafisiin originaaleihin. Vaihtelua saatiin erilaisista koristenuhoista itse kuva-aiheen väriskaalan vaihdellessa mustavalkoisesta moniväriseen.

Turkkilaiset vievät mukanaan kreikkalaisnaisia ja lapsia, Montereau-tehtaan valmistama lautanen (halk. 22 cm). Kuva: Wikimedia Commons.

Theodoros Vrizakis, *Sokea vapaustaistelija* 1850 (1.55 x 2.0 m). Kuva: Wikimedia Commons.

PAIKALLINEN NÄKÖKULMA

Ennen vapaussotaa kreikkalainen kuvataide oli keskittynyt uskonnollisiin aiheisiin, mutta 1800-luvun alussa alettiin harrastaa muotokuvamaalausta ja vaikutteita saatiin myös kansantaiteesta. Elämä ja kulttuuri-ilmapiiri oli osmanijalla ollut vapaampi Jooniansaarilla ja taiteilijakoulutuksen hakeminen Venetsiasta siten luontevaa. Neljä vuotta pääkaupungiksi tulon jälkeen Ateenaan perustettiin taidekoulu 1837 ja opettajia kutsuttiin ensi hätään eri Euroopan maista, mutta oppia haettiin jatkuvasti myös ulkomailta. Taisteluiden ja vapaussodan päätyttyä myös kreikkalaistaiteilijat saivat aiheensa sodasta, he maalasivat nyt muotokuvia sen sankareista ja näkymiä heidän elämästään.

Theodoros Vrizakis (1819–1878) oli tärkein historiallisten aiheiden kreikkalaismaalari, joka omakohtaisesti oli kokenut vapaussodan raakuudet. Hän opiskeli Münchenissä, jonne monet taiteilijat suuntasivat Oton, baijerilaisen prinssin, noustua Kreikan valtaistuimelle. Vrizakiksen suurikokoiset maalaukset edustavat ajalle ominaista romanttista realismia, kuten Ateenan

Kansallisgallerian *Sokea vapaustaistelija* vuodelta 1850.

Vapaussodan taistelijoista käytetään eri nimityksiä. Klefti oli alun perin 1400-luvun osmanihallintoa välttelevä ja vuorille vetäytynyt kreikkalainen, joskus myös elantonsa maantierosvona turvannut vuoristosoturi. Kleftiksi kutsuttiin myös 1700-luvulla Thessaliassa elänyttä ja kansanlauluissakin ylistettyä Panos Zitrosta, jonka nimikkokadulla Ateenan-instituutti sijaitsee. – Armatolokset taas olivat järjestäytyneempiä asemiehiä, joita turkkilaiset viranomaiset olivat vuosisatoja palkanneet turvaamaan vuorisolia ja myöhemmin pitämään yllä lakia ja järjestystä muun muassa aseistettuja kleftijoukkoja vastaan. Armatoloksia palkattiin myös kleftijohtajista, niinpä kleftit ja armatolokset saattoivat vapaussodassa yhdistää voimansa. Edellä mainittu kenraali Kolokotronis pyrki saamaan näihin joukkoihin järjestystä ja yhteishenkeä. – Palikaari oli puolestaan rohkea ja peloton mies, vapaustaistelijana romanttinen sankari, joka puolusti poljettujen oikeuksia. Palikaarin teki runoelmillaan tunnetuksi englantilainen lordi Byron.

Antiikin perinnön vaaliminen oli keskeisiä filhellenismin ajatuksia ja siitä ammensivat innoitusta kuvataiteilijoiden ohella myös arkkitehdit vielä pitkään, yhtenä osoituksena Ateenan-instituutimme rakennus vuodelta 1904. Kaksi vuotta myöhemmin 1906 kuoli viimeinen itsenäisyystaisteluihin osallistunut kreikkalainen, Paroksen saarella 1700-luvun lopulla syntynyt Apostolos Mavrojenis. 🇬🇷

KIRJALLISUUTTA

A. Amandry, *L'indépendance grecque dans la façade française du 19e siècle*. Ateena 1982.

M. Lagogianni – Th. Koutsogiannis, *These are what we fought for. Antiquities and the Greek War of Independence*. Ateena 2020.

F-M. Tsigakou, *Artistic interpretations of Philhellenism. The Michael and Demetra Varvarakis Collection*. Ateena 2015.

SAMUEL ROOSIN RUNOKIRJE A. M. MYHRBERGILLE KAJAANISTA 1829

HANNU K. RIIKONEN

1820-LUVULLA EI Suomessa jääty tietämättömiksi Kreikan tapahtumista. Asiaan oli vaikuttanut tietoisuus siitä, että Kreikan vapaussotaan oli osallistunut myös suomalaissyntyinen filhelleeni August Maximilian Myhrberg (1797–1867). Suomesta oli lähtöisin myös Gustaf Adolf Sass, joka kaatui Kreikassa ja jonka vaiheista niin ikään omiana aikanaan raportoitiin. Myhrbergistä ja yleensä pohjoismaisesta filhellenismistä monografian *August Myhrberg and North-European Philhellenism. Building the Myth of a Hero* (2006) kirjoittanut Petra Pakkanen on tuonut esille, miten Myhrbergiä koskeva aineisto on kaksijakoista: toisaalta on arkistoista löydetty dokumentaarinen aineisto, toisaalta kaunokirjallinen ja populaarityyppinen elämäkerrallinen kirjallisuus, joka on tullut rakentaneeksi myyttiä Myhrbergistä. Jälkimmäisestä aineistosta Pakkanen on tuonut esille etenkin Sara Wacklinin kuvauksen teoksessa *Sata muistelmia Pohjanmaalta*, Topeliuksen kertomuksen ”Raahen poika” *Lukemisia lapsille* -sarjassa ja runon ”Öfverste Fabviers Adjutant” sekä nuorisolle tarkoitettut seikkailukirjat. Elämäkertoja ovat kirjoittaneet Julius Krohn ja Eino Cederberg. Kirjallisuuden tutkimuksen alalta väitelleen Cederbergin kirjoittama elämäkerta (1928) oli jo varsin kattava, mutta lähdeviitteet ovat siinä melko satunnaisia. Varsinaisesti tarkemman tieteellisen Myhrberg-tutkimuksen aloitti Patrick Bruun kahdella laajalla artikkelillaan vuosina 1963 ja 1966 ja sitä on jatkanut Petra Pakkanen mainitulla monografiallaan.

Myös lehdistö, kuten *Åbo Underrättelser* ja *Turun Wiikko-Sanomat*, olivat panneet Kreikan tapahtumat merkille. Vuonna 1829 ilmestymisensä aloittanut *Oulun Wiikko-Sanomia* huomioi tapahtumien loppuvaiheet. 24.10.1829 lehti saattoi kirjoittaa, että ”Rauhan sanomat ovat tulleet toteen” ja että rauhasta oli päätetty Adrianopolin kaupungissa (nyk. Edirne). Kreikkalaisista lehti mainitsi: ”Grekalaisille wapaus ja oma hallitus, sen mukaan kuin Wenäjän, Englannin ja Frankriikin Esivallat owat siitä keskustelleet”.

Mainittujen tekstien ohella Myhrbergin toiminnan oli varsin varhain huomannut myös Kajaanissa toiminut lääkäri Samuel Roos. Roos tunsi Myhrbergin henkilökohtaisesti ja

Samuel Roos, valokuva peräisin 1860-luvulta. (Aarne Aattila, Elias Lönnrot I, s. 172).

August Maximilian Myhrberg, reprokuva C. J. Malmbergin Tukholmassa (1860-l.:n alkupuolella?) ottamasta kuvasta, Atelier Apollo reprokuvaaja, Museovirasto, Historian kuvakokoelma HK19170110:1, julkaisuvapaa (CC BY 4.0).

kirjoitti tälle runomuotoisen tervehdyksen. Runon lopussa on dateeraus ”Kirjotin Kajanin Kaupungissa sinä 18 päiv. Joulu kuussa 1829. Samuel Roos”. Tämän 122 säettä käsittävän runon julkaisi vuonna 1935 aikakauskirja *Virittäjä* Sulo Haltsonen, joka oli löytänyt tekstin Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sihteerin ja yliopiston suomen kielen lehtorin C. N. Keckmanin papereiden joukosta. Muutamia säkeitä runosta oli jo ennen Haltsonen artikkelia siteerannut Eino Cederberg mainitsematta kuitenkaan runoilijan nimeä tai sitä, mistä hän oli saanut runon käsiinsä. Ei liene tiedossa, lukiko Myhrberg itse koskaan Roosin runoa. Kuten Haltsonen arvelee, on mahdollista, että se oli lähetetty kirjeessä Myhrbergin omaisille.

Eurajoella syntynyt Samuel Roos (1792-1878) harjoitti lääketieteellisiä ja humanistisia opintoja. Julkaistuaan 1827 väitöskirjan kivi- taudista (*Casus Lithiaseos*) hän sai lääketieteen tohtorin arvon 1832. Hän toimi Kajaanissa piirilääkärinä vuosina 1823-1832 ja sen jälkeen vastaavassa tehtävässä Joensuussa vuoden 1839 loppuun; vuodesta 1840 lähtien hän ensin toi-

mi Rauman kaupunginlääkärinä ja sitten yksityislääkärinä ja maanviljelijänä Mynämäessä ja Vehmaalla. Kajaanissa häntä lääkärin toimessa seurasi Elias Lönnrot. Sekä Roosin että Lönnrotin kokemusten mukaan Kajaani oli sangen viheliäinen paikka.

Lääkärintoimensa ohella Roos muistetaan ennen kaikkea suomen kielen edistäjänä, kansansivistäjänä ja suomentajana. Hänen kirjallinen tuotantonsa ulottui perunoiden (”potaatien”) multaamista koskevasta artikkelista kirjeenkirjoitusoppaaseen (*Muutamia Neuvoja Lähetykskirjain tekemiseen*, 1855). Lisäksi Roos suomensi opaskirjallisuutta lääketieteen (Matti- has Mayorin *Yksinkertainen Chirurgia*), maatalouden ja kotitalouden alalta. Hänen suomen- nostoiminnastaan erityisen merkityksellinen oli Otto Ulen teos *Mintähden ja Sentähden. Kysymyksiä ja Wastauksia Kaikkeen Luonnon Tietoon kuuluwissa Asioissa* (1845). Roos myös kehitti suomen kielen sanastoa; hänen keksimistään sanoista tunnetuin on sähkö.

Myöhemmällä iällään Samuel Roos paneutui muiden kirjallisten hankkeiden ohessa antiikin kirjallisuuden suomentamiseen. Hän käänsi Cornelius Nepoksen elämäkertoja ja liitti niihin latinalais-suomalaisen sanahakemiston. Vuonna 1846 Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ei kuitenkaan pitänyt käännöstä julkaisukelpoisena eikä taloudellisesti kannattavana, mutta myönsi siitä kuitenkin 30 ruplan kunniapalkinnon. Julkaisematta jäi myös ruotsalaisen Haqvin Sjögrenin latinalais-ruotsalaisen sanakirjan (1832) suomenkielinen versio, jota Roos oli pitkään tehnyt.

Roosin seuraavat hankkeet antiikin kirjallisuuden alalla olivat menestyksellisempiä. Hän suomensi Faedruksen faabeleita otsikolla *Phaidron, Auguston vapautetun, Aisopopolaisia satuja* (1860). Roosin elämäkerran kirjoittanut Anja Aalto on siteerannut kokonaisuudessaan August Ahlqvistin positiivisen lausunnon suomen- noksesta. Roos suomensi myös Vergiliuksen *Aeneis*-eepoksen toisen laulun (*Publio Virgilio*

Maronin tekemän Aineiis Runon Toinen jakso, 1869). Suomennokseen liittyi myös lyhyt mutta persoonallinen esipuhe, joka myös sisältyy Anja Aallon Roos-elämäkertaan. Cornelius Nepos -suomennoksen ohella julkaisematta jäi Roosin suomennos *Aeneiksen* viidennestä laulusta ja Faedruksen faabelien sanasto, *Vocabularium Phaedrianum*.

Sulo Haltosen löytämä ja julkaisema runo, joka on otsikoitu yksinkertaisesti ”Myhrbergille”, jakautuu kolmeen pääjaksoon sekä lopussa olevaan neljän säkeen mittaiseen hyvän joulun ja uuden vuoden toivotukseen. Runo alkaa maininnalla siitä, miten kovin kaukaiseen Kaajaaniinkin on tullut sanomia sotamailta. Nämä sanomat kertovat

*Grekan kansan kapinasta
Wapauden voitannosta
Woitannosta verisestä,
Kilvoituksesta kovasta.*

Runoilijan tietoon tulleet sanomat kertovat myös, miten

*Wihollinen verikoiria
Turkkilainen tuiki tuima
Karkiassa kiukussansa
Monta mustaa murhatyötä
Hirviästi harjottanut
Ompi oiva urohille
Kelpo sota sankareille,
Kempillekin kovimmille.*

Ensimmäisen pääjakson jatkossa runoilija osoittaa sanansa Myhrbergille tämän nimeä mainitsematta. Runoilija kertoo saaneensa kuul-la Myhrbergin haavoittuneen ja joutuneen kokemaan kauheita. Hän ilmeisesti luulee Myhrbergin kuolleen ja mainitsee, miten hän ei tiedä sitä, mitä tietä ”kulkisit kirjaiset / Majoillehen kuolteen miesten”.

Runon toisessa jaksossa tilanne on muuttunut. On saapunut uusi sanoma siitä,

*Ett’ on rauha rakennettu,
Grekan valta vakuutettu
Aikoin ijankaikkihisin:
Ett’ on Valta vakuutettu,
Vapau[us]s myös vahvistettu
Christillisen Kansakunnan:
Ettei tuima Turkkilainen
Tohi tukkia turpoaan
Christittyjen Kartanoihin,
Grekalaisten Kaupunkeihin,
Hyväin Hellenein hovihin.*

Lisäksi on saatu tieto siitä, että Myhrberg on turvassa ja saanut kunniaa. Roos on myös tietoinen siitä, että Myhrbergistä oli tehty Palamidin linnoituksen komentaja: ”Olet pantu Päämieheksi / Paimeneksi Palamedeen”. Jakson lopussa runoilija toteaa, miten Kreikasta tullut ilosanoma on sytyttänyt toivon, että taivaat, tuulet, maat ja meret hallitseva Herra ”Kerran Grekan Kansakunnan / Korottaapi korkialle / Saattaa sanottavimmaksi / Ylentääpi ylemmäksi”.

Kolmannessa jaksossa runoilija muistelee tapaamistaan osoitehenkilön kanssa Espoon kartanossa. Myhrberg oli, kuten Haltsonen toteaa, käynyt siellä tapaamassa sisartaan Hedvigii (Heddaa), nähtävästi ennen Kreikkaan lähtöään. Tieto perustuu Cederbergin esitykseen, jossa myös mainitaan, että Hedvig Myhrberg oli mennyt naimisiin vapaaherra Adolf Henrik Ramsayn kanssa, toinen sisaruksista, Margaretha oli puolestaan avioitunut kreivi A. L. von Schwerinin kanssa. Ramsayn ja von Schwerinin suvut saivat myöhemmin runollista hehkua Runebergin *Vänrikki Stoolin tarinoiden* ansiosta. 1800-luvun alussa Espoon kartano oli Ramsayn suvun hallussa, ei Myhrbergin, kuten Haltsonen arvelee.

Runossaan Roos sanoo muistavansa, miten Myhrberg oli surrut kreikkalaisten kohtaloa. Roosin muistelmassa Myhrberg käyttää sananlaskunomaisia ilmauksia:

*Miehen mieli
Tahtoo työtä tehollista,*

*Kelvollista kurkistelee
Kunkin kuntonsa perästä:
Työtoin mies ei mitään maksa;
Mitättömän mieli karvas.*

Kreikan tilanne oli runoilijan mukaan Myhrbergille voimakas emotionaalinen kokemus. Siteeratun repliikin Myhrberg oli nimittäin sanonut ”Silmillä surullisilla / Itkun tulla yrittäissä”.

Jakson loppuosassa runoilija mainitsee, miten Herra on varjellut Myhrbergiä tämän matkoilla. Ystäville on iloa siitä, että Myhrberg käy kunniaan ja siitä että hän olisi ”kilpi Grekalaisten” ja ”Pelko tuima Turkkilaisen”.

Samuel Roosin ”Myhrbergille” on tyypillinen tilapäisruno. Suomessa monet runoilijat Leinoa ja Koskenniemeä myöten ovat kirjoittaneet esimerkiksi poliitikoille ja sotilaille osoitettuja runoja. Jollei F. M. Franzénin ”Weisua Kejsarille” oteta huomioon, Roosin runo on lajityypin ensimmäisiä suomenkielisiä edustajia. Se ei ole suurta taidetta, mutta siitä ei puutu jonkinasteista taidokkuutta. Kreikkalaisten ja turkkilaisten vastakohtaisuus on runossa tuotu selvästi esille, joskin enemmän tai vähemmän stereotyyppisesti. Mukana on myös yksi selkeä historiallinen kiinnekohta, maininta Myhrbergistä Palamidin ”paimenena” ja ”päämiehenä” (Petra Pakkasen tutkimuksessa on kuva Myhrbergin saamasta nimityskirjeestä Palamidin komendantiksi – kirjeen on presidentti Kapodistriaksen puolesta allekirjoittanut kenraali Pisa 27. heinäkuuta 1829). Osoitehenkilön vaiheita on pystytty dramatisoimaan etenkin kohdassa, jossa tämän arvellaan joutuneen väkivalloin kohdelluksi ja surmatuksi ja jossa myös runoilijan reaktioita kuvaillaan. Muistelma tapaamisesta Espoon kartanossa on saanut lähes liikuttavan sävyn. Espoon ”kaunis kartano” on myös vastakohta runon alussa mainitulle ”kaukaiselle Kajaanalle”. Huomionarvoisia ovat myös runon kristilliset piirteet. Se että kreikkalaiset ovat kristittyjä, tuodaan selvästi esille. Lisäksi pariin kertaan mainitaan Herran varjeluksesta.

Sulo Haltsonen arvion mukaan Roosin kielenkäyttö on hyvää ja hänen runomittansa sujuu keveästi, vaikka ei ole täysin vailla muodollista kompastelua. Arvioon on syytä yhtyä. Roosin taitavuus suomen kielen käyttäjänä ilmenee äänemaalailun ja alkusoinnun käytössä. Esimerkkeinä voidaan mainita seuraavat säkeet: ”Monta mustaa murhatyötä”, ”Ettei tuima Turkkilainen / Tohi tukkia turpoaan”, ”Hyväin Hellenein hovihin”, ”Voitto virret veisattuna” ja ”Kalliona kauniin kansan”.

Mainittujen ansioittensa ohella Samuel Roosin runo on kiinnostava dokumentti aikansa tapahtumista ja silloisesta tiedonvälityksestä. Tiedot Kreikan vapaussodasta ja suomalaisen osallistumisesta siihen olivat levinneet myös pienempiin kaupunkeihin ja maaseudulle.

KIRJALLISUUTTA

Aalto, Anja 1959: *Samuel Roos. Suomalainen sanaseppä*, Suomi 108.2, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Bruun, Patrick 1963: ”August Maximilian Myhrberg. Legend och verklighet”, *Historiska och litteraturhistoriska studier* 38, 145–247.

Bruun, Patrick 1966: ”Myhrberg i Grekland”, *Historiska och litteraturhistoriska studier* 41, 133–172.

Cederberg, Eino 1928: *August Maksimilian Myrberg. Suomalaisen vapaustaistelijan elämäntarina*. Helsinki: Kirja.

Haltsonen, Sulo 1935: ”Samuel Roosin runo”, *Viritäjä* 1935, 479–482.

Pakkanen, Petra 2006: *August Myhrberg and North-European Philhellenism. Building the Myth of a Hero* (Papers and Monographs of the Finnish Institute at Athens 10), Helsinki: Suomen Ateenan-instituutin säätiö.

Pakkanen, Petra 2006: ”August Maximilian Myhrberg. Kreikan vapaustaistelija ja sankarimyytin esikuva”, teoksessa Björn Forsén ja Erkki Sironen (toim.), *Kadonnut Kreikka. Suomalaisten matkakuvauksia ennen massaturismia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 26–54.

SCHLIEMANN JA HELBIG – YSTÄVYYS JOONIANMEREN YLI

SIMO ÖRMÄ

HEINRICH SCHLIEMANNIN teos *Tiryns, der prähistorische Palast der Könige von Tiryns: Ergebnisse der neuesten Ausgrabungen* (Leipzig 1886) on omistettu Wolfgang Helbigille, joka kirjan valmistumisvuonna oli viimeistä vuotta Saksan keisarillisen arkeologisen instituutin palveluksessa Roomassa. Seuraavana vuonna Helbig siirtyi perheineen Villa Lanten rauhaan omistautuen paitsi tutkimuksilleen myös antiikkiesineiden viennille Roomasta Euroopan ja Pohjois-Amerikan museoihin. Omistus ”Wolfgang Helbig gewidmet” kertoo näiden kahden taustaltaan hyvin erilaisen klassillisen arkeologian pioneerin ystävydestä yli Joonianmeren.

KREIKAN VARHAISHISTORIAN ARKEOLOGIAN PERUSTAJA

Kuten tunnettua Schliemann, luterilaisen papin poika Mecklenburgista, oli Krimin sodassa rikastunut kauppias ja antiikintutkijana harrastelija. Hän teki ensimmäiset kaivauksensa Ithakan saarella ilman minkäänlaista arkeologisten menetelmien tuntemusta. Myös laajat tutkimukset Turkissa Hissarlikin kukkulalla, jossa hän löysi Troijan rauniot, olivat monella tapaa enemmän aarteenmetsästyä kuin arkeologiaa. Siksi ehkä herää ihmetys miksi Helbig, joka oli saanut aikakauden parhaan klassillisen sivistyksen ja joka oli monella antiikintutkimuksen alalla todellinen pioneeri, ystävystyi Schliemannin kanssa ja ilmeisesti myös arvosti hänen tutkimuksiaan nimen tämän Kreikan varhaishistorian arkeolo-

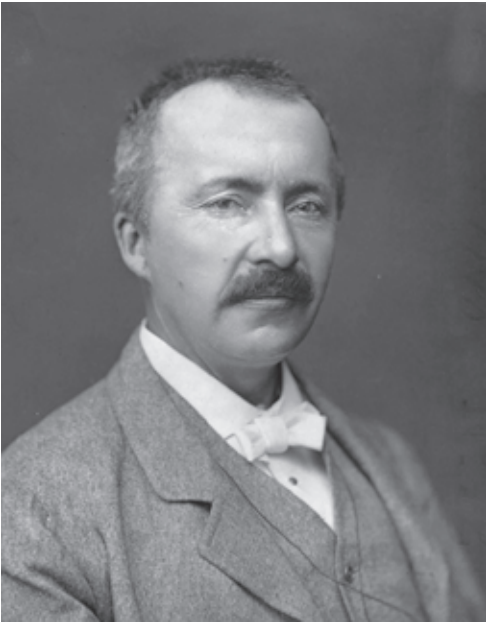
gian perustajaksi, ”Begründer der Archäologie der griechischen Vorzeit”.

Monet Helbigin aikalaiset, kuten arkeologi ja historioitsija Ernst Curtius sekä filologi Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, suhtautuivat hyvinkin kriittisesti harrastelija-arkeologiimme. Rooman Saksan-instituutin joulujuhlissa vuonna 1873 vitsailtiin Schliemannin kreikkalaisen vaimon Sofian kustannuksella, joka oli pukeutunut ”Priamoksen aarten” koruihin, ja eräs ranskalainen lehti vertasi Schliemannin mielikuvitusta Jacques Offenbachin operettien huumoriin.

KIINNOSTUS ITALIAAN

Italiassa Schliemann kävi ensimmäisen kerran pitkällä maailmankiertueellaan 1864–1865 vieraillessaan silloin jo mm. Pompejissa. Samalla matkalla hän otti kylpylähoitoja Bolognan lähellä Porretta di Deciman termeissä. Matkasta on säilynyt Schliemannin päiväkirjat, jotka hän polyglottina kirjoitti osin italiaksi ja osin, Tunisian ja Karthagon kaivausten osalta, klassillisella arabialla! ”Kohtalokas” ensimmäinen tutkimusmatka Kreikkaan ja Ithakaan huhtikuussa 1868 kävi myös Rooman ja Napolin kautta. Napolissa hän tutustui jo tällöin Giuseppe Fiorelliin (1823–1896), Pompejin kaivausten uranuurtajaan.

Helbig, Rooman Saksan arkeologisen instituutin toinen sihteeri eli varajohtaja, oli tutustunut Schliemanniin Ateenassa jo vuonna 1874. Schliemann suunnitteli tällöin kaivauksia

Heinrich Schliemann n. v. 1877 (National Portrait Gallery, Lontoo).

Italiassa, koska oli riitaantunut Kreikan ja Turkin viranomaisten kanssa. Jo heinäkuussa 1873 hän oli kirjoittanut British Museumin johtajalle: ”Olen päättänyt lopettaa toimintani Kreikassa ja siirtyä työskentelemään Italiaan...”. Helbig suosittelevan kirjjeessään Ateenasta lokakuussa 1874 Saksan Rooman-instituutin johtajalle Wilhelm Henzenille Schliemannin tutkimusprojektien avustamista, mutta tilanne ei ollut helppo Italiassakaan. Syksyllä 1875 Schliemann seurasi kaivauksia Mozian foinikialaissaarella Sisilian luoteiskulmassa ja kirjoitti Giuseppe Fiorellille, josta oli tullut Italian muinaismuistohallinnon pääjohtaja:

Olen ministeri Bonghin toivomuksesta tehnyt arkeologisia tutkimuksia pienellä Motyan saarella, jossa olen kaivanut 7 päivää 19 työmiehen kanssa... Mutta suureksi harmikseni järjestelmälliset kaivaukset siellä ovat mahdottomia, niihin ei ole tilaa... Miellyttävä Scalean ruhtinas sanoi, että suunnitelmani siirtyä Italiaan tekemään kaivauksia on herättänyt paljon vastustusta... Jos te edelleen haluatte, että asetun pysyvästi Italiaan

ja olen täällä hyödyllinen tieteelle, olkaa hyvä ja löytäkää minulle arvoiseni kaivauspaikka Troijan jättiläismäisten töiden jälkeen.

Erityisesti vaikutusvaltainen orientalisti Michele Amari, jolla oli suoria yhteyksiä korkeisiin poliittisiin piireihin, vastusti Schliemannin pyrkimyksiä asettua Italiaan.

Schliemann seurasi arkeologia tutkimuksia myös Segestassa, Taorminassa ja Syrakusassa Sisilian alueella, Arpinossa ja Caprilla Campanian maakunnassa ja lopulta myös Populonian etruskikeskuksessa. Vaikutusvaltainen ministeri Bonghi ehdotti hänelle myös tutkimuksia toisen etruskikeskuksen Chiusin nekropolilla, mutta Schliemann luopui hankkeesta päättäen, kuten hän kirjoitti ranskalaiselle ystävälleen Burnouffille, ”rester dans l’époque préhistorique et continuer les fouilles dans l’Asie mineure”. Helbig kyllä suositteli Saksan instituutin johtajalle Schliemannin tutkimushankkeiden tukemista Italiassa, mutta vaikkei niistä tullutkaan mitään, ystävyys herrojen välillä säilyi, mistä todistaa

Wolfgang Helbig 1870-luvulla.

heidän kirjeenvaihtonsa 1880-luvulla. Kuriositeettina mainittakoon, että Schliemannin viimeiset kirjeet Helbigille vuosilta 1886–1887 ovat kreikaksi.

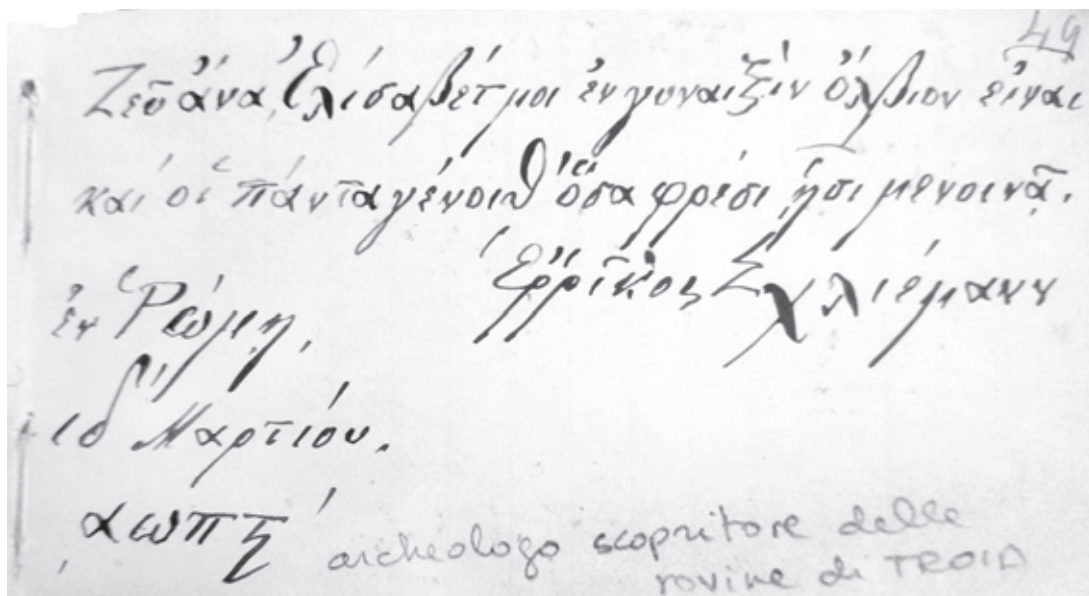
Eräässä kirjeessään vuodelta 1885 Schliemann kysyy, koska antiikin veistosten ”intimejä” osia on alettu peittää viikunalehdillä, ja on muutenkin kiinnostunut alastomuudesta antiikin taiteessa. Helbig selostaa, että antiikin taiteessa viikunanlehti on tässä roolissa tunte-maton; kreikkalaiset esittivät taiteessaan hahmot kokonaan alastomina, ”Graeca res nihil velare”, kuten Plinius vanhempi kirjoitti *Luonnonhistoriassaan* (34.18).

KIRJEENVAIHTOA

Vielä keväällä 1887 Schliemann oli Roomassa ja vieraili Helbigien luona Capitoliumin Casa Tarpeiassa, kuten käy ilmi merkinnästä Helbigien vieraskirjasta. Samana keväänä Helbig erosi Saksan instituutin palveluksesta loukkaantunee-

na siitä, ettei häntä valittu instituutin johtajaksi edellisen johtajan Wilhelm Henzenin kuoltua, ja vuokrasi perheelleen Villa Lanten alkaen Gianicolo-kukkulalta käsin käydä laajamuotoista antiikin taide-esineiden kauppaa Euroopan ja Amerikan museoiden ”konsulttina” unohtamatta kuitenkaan tutkimuksiaan.

Kirjeissään elokuussa 1887 Helbigille Schliemann pahoittelee tämän eroa instituutin palveluksesta: ”suuri tappio kaikille, jotka omistautuvat arkeologialle”. Hän syyttää Saksan arkeologisten instituuttien Berliinin Zentral-direktionia ”sokeudesta” asian hoitamisessa. Schliemann huolehti myös Helbigin kirjan *Das homerische Epos aus den Denkmälern erläutert* toisen painoksen levittämisestä ja kääntämisestä eri kielille. Entisenä kauppamiehenä Schliemann oli huolissaan Helbigin bisneksistä Venäjällä ja Roomassa ja totesi kryptisesti Aiskhylosta siteeraten: ”Palatsini silmän valo on sen valtiasta” (*Persialaiset* 169). Tässä vaiheessa hän asui Pariisissa mutta kävi usein myös Sveitsissä, jossa hänen sairasteleva vaimonsa oli kylpylähoidoissa.

Maaliskuun iduksena 1887 Schliemann kirjoitti Helbigien vieraskirjaan Homerosta vapaasti lainaten (Od. 17.354–355) kiitoksen vieraanvaraisuudesta ja omisti sen erityisesti Helbigin 19-vuotiaalle tyttärelle Elisabetille eli Lilille (myöh. Lili Morani-Morani): ”Zeus, olkoon Elisabetilla onni myötä naisten joukossa”. Kiitän prof. Mika Kajavaa tekstin tulkinnasta. (Moranin suvun yksityisarkisto, Rooma).

Schliemannin mielenkiinto Italian asioihin on kuitenkin hämmästyttävä. Hän mm. kysyi Helbigiltä, mihin sairauteen kuoli Italian entinen pääministeri Marco Minghetti. Tämä oli ollut oikeistohallituksen taitava pää- ja valtionvarainministeri, mutta myös historioitsija, johon Schliemann lienee tutustunut Villanova-ajan rautakautisten nekropolien löytäjän Giovanni Gozzadinin ja tämän vaimon Ninan kirjallisessa ja arkeologisessa salongissa Bolognassa.

Pari vuotta myöhemmin kiinnostus Napolin ja Pompejin löytöihin kävi kohtalokkaaksi jo iäkkäälle Schliemannille. Jouluna 1890 hän tutki kaksi päivää uusia löytöjä Napolin museossa ja päätti kylmästä ilmasta huolimatta käydä katsomassa myös Pompejin kaivauksia. Matkalla hän sairastui ja kuoli aivokalvontulehdukseen tapaninpäivänä Napolissa, yksin hotellihuoneessaan.

Schliemann on edelleen kiistelty hahmo arkeologian historiassa. Useat tutkijat pitävät häntä ennen kaikkea aarteensijjänä. Emil Ludwig, joka on kirjoittanut klassisen elämänkerran Schliemannista, vertaa häntä Wagnerin *Nibelungen sormuksen* Alberichiin, joka haluaa muuttaa kaiken kullaksi. Toisaalta on huomioitu, että hän oli aikaansa edellä keräten kaivauksilleen eri

alojen spesialisteja, kuten valokuvaajia, piirtäjiä, arkkitehtejä, luonnontieteilijöitä teettäen jopa kemiallisia analyyseja löytämistään esineistä. Hänen ystävyytensä Wolfgang Helbigin kanssa ja Helbigin arvostus osoittavat – Pirandelloa lainaten – ettei ihminen, eikä edes tutkija, ole yksi vaan moni.

Simo Örmä on Suomen Rooman-instituutin intendentti.

KIRJALLISUUTTA

A. Demand, ”*Nihil velare. Heinrich Schliemann und Wolfgang Helbig*”, teoksessa *Heinrich Schliemann nach hundert Jahren*, Frankfurt 1990, 206–224.

D.F. Easton, ”Heinrich Schliemann: Hero or Fraud?”, *Classical World* 91.5. (1998), 335–343.

E. Ludwig, *Schliemann: Geschichte eines Goldsuchers*, Berlin 1932.

U. Pappalardo, ”Heinrich Schliemann a Mozia”, *Sicilia archeologica* 110 (2018), 109–138.

U. Pappalardo – E. Souilmi, ”Heinrich Schliemann a Tunisi e Cartagine. I diari”, *Cartagine. Studi e Ricerche* 5 (2020), 2–22.

BARBAARIKUNINKAAN KASVOT? MIETTEITÄ SAUROMATES II:N MAHDOLLISEN MUOTOKUVAN ÄÄRELTÄ

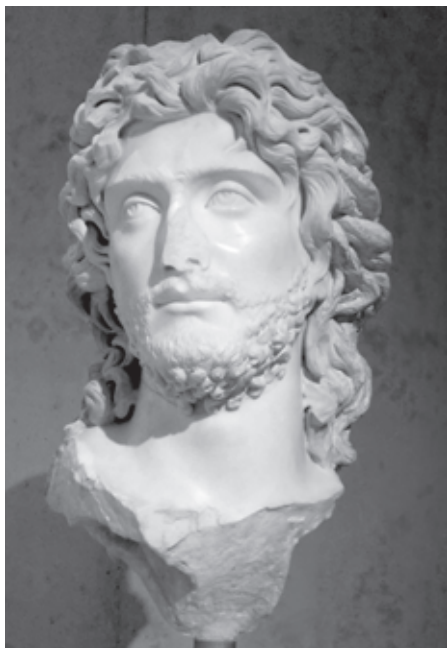
ANTTI LAMPINEN

ATEENAN VIELÄ MELKO nuoressa Akropolis-museossa vierailevalla on yllin kyllin näkemistä, ja kaikkien museoesineiden tarkasteleminen yhtäläisellä mielenkiinnolla voi välillä uuvahduttaa ammattilaisenkin. Etenkin jos kävijä on jo nousut ylimpään kerrokseen ja viettänyt siellä aikaa Parthenonin friisien jäännöksiä (ja kopioita) tarkastellen, voi liukuportaita pitkin alempaan kerrokseen palattua energiaa olla jäljellä lähinnä karyatidien ja kenties muutamien tärkeimpien veistoksien katsomiselle kiertosuunnassa oikealla kädellä.

Museon keisari- ja myöhäisaikaisen materiaalin joukossa on kuitenkin eräs marmorinen rintakuva, joka pysäyttää monta kävijää, ja jota johdantokurssien opiskelijat usein ihastelevat – jollei sitten muuten niin ainakin sen runsaan, 1980-luvun muotifrisyyreitä muistuttavan takatukan tähden. Veistoksen infotaulussa sen mainitaan kenties olevan Sauromates II:n muotokuva. Itselleni tämä attribuutio on kuitenkin aina herättänyt enemmän kysymyksiä kuin antanut vastauksia. Kuka tämä Sauromates oikeastaan oli ja miksi hänet olisi ikuistettu juuri Ateenassa marmoriin? Onko muotokuva ylipäänsäkään häntä esittävä, vai olisiko meillä muita vaihtoehtoja? Ja mitä ylipäänsä voimme päätellä tämän huolella veistetyn teoksen kuvakielestä? Yhtä sun toista, itse asiassa!

VEISTOKSEN OMA AJALLINEN JA TAITEELLINEN KONTEKSTI

Lienee varmintaa aloittaa siitä mitä tiedämme varmasti – eli veistoksesta esineenä. Sille on annettu kataloginnumero EAM/NAM 419, mutta koska muotokuvan löytöalue ei ole tarkem-

Akropolis-museo, EAM/NAM 419, 'Bust of a ruler'. Ajoitus: 2. vuosisadan jaa. loppu. Kuva: Wikimedia Commons.

Commodus Herculeena, n. v. 192 valmistettu marmoririntakuva, Musei Capitolini (Palazzo dei Conservatori), inv. MC1120. Kuva: Wikimedia Commons.

massa tiedossa, emme voi käyttää kaivausdataa apuna yrittäessämme tarkentaa sen ajoitusta. Akropolis-museon omassa datassa sanotaan, että se löytyi joko Dionysoksen teatterista tai laajemmin “Akropoliin juurelta” 1870-luvulla. Tarkempaa tietoa on vaikea löytää, sillä tuolloiset kaivauskäytännöt eivät juurikaan suosineet pikkutarkan – eikä aina edes summittaisen – informaation tallentamista. Joka tapauksessa Akropoliin etelärinnettä Dionysoksen teatterin ja Herodes Attikoksen odeionin välillä muokattiin ja uudelleenrakennettiin ahkerasti etenkin Hadrianuksen ja Marcus Aureliuksen hallituskausien välisenä aikana.

Akropolis-museon datassa veistoksen sanotaan olevan 2. vuosisadalta jaa. Tyylillisten seikkojen perusteella tämä ajoitus on aivan varmasti oikein: veistoksen kasvot edustavat tyyppillistä idealisoivaa tyyliä adoptiokeisareiden myöhemmiltä vuosikymmeniltä ja Severusten ajalta. Hiusten ja parran laineet ja kiharat on

porattu syvälle – tekniikka oli tässä vaiheessa uusi ja sitä hyödynnettiin innolla – kuten Commoduksen ajalta lähtien oli yleistä, kun taas rintakuvan hivenen raskasluomiset ja jonkin kaukaisuuteen tuijottavilta vaikuttavat silmät esiintyvät varsin yleisesti jo Marcus Aureliuksen ajalta alkaen. Monet piirteet patsaan teknisessä toteuttamisessa vertautuvat melko läheisesti Capitoliumin museoissa säilytettävän ja Commodusta Herculeena esittävän rintakuvan vastaaviin piirteisiin.

Käytännössä Akropolis-museon patsas siis ajoittuu stilistisin keinoin 2. vuosisadan puolivälin ja 2. ja 3. vuosisadan vaihteen välille. Toisin sanoen se (tai mikäli se on kopio, sen alkuperäinen versio) on saatettu valmistaa niin-kin aikaisin kuin Antoninus Piuksen aikana, tai jopa niin myöhään kuin Caracallan hallituskaudella. Suuri osa sen hiuskuontaloa on kuitenkin modernia restauraatiota, vaikkakin hartioille ja niskaan jääneistä alkuperäisen marmorin osista voi luotettavasti päätellä, että hahmolla on todellakin ollut tyyppillistä roomalaista hiustyyliä pidemmät kutrit. Muut yksityiskohdat ovat niin ikään kiinnostavia: on ehdotettu että veistoksen niskassa jäljellä olevat merkit akantinlehdistä tarkoittaisivat hahmon olleen kasvillisuuden keskeltä – kenties kukannupusta – esille nouseva. Se, mitä tämä yksityiskohta symboloisi, onkin vaikeampi kysymys.

SAUROMATES II JA BOSPOROKSEN KUNINGASKUNTA

Akropolis-museon esittelytekstien eri kieliversioissa patsas identifoidaan “todennäköisesti” Sauromates II:ksi, joka hallitsi Bosporoksen kuningaskuntaa noin vuosina 174–210 Marcus Aureliuksen, Commoduksen ja Septimius Severuksen vasallina. Mikään rintakuvassa itsessään tai sen löytökontekstissa ei kytke sitä pohjoisen Mustanmeren alueeseen, mutta sitä on verrattu Sauromates II:n lyöttämiin kolikoihin, joissa

Sauromates II:n kolikko Bosporoksen kuningaskunnasta, n. v. 196–197: teksti ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΣΑΥΡΟΜΑΤΟΥ kuninkaan pitkähiuksisen ja seppelöidyn profiili- muotokuvan ympärillä; kääntöpuolella keisari Septimius Severus ja nuori Caracalla. Kuva: Wikimedia Commons.

esiintyy hänen pitkähiuksinen ja parrakas profiilimuotokuvansa.

Sauromates II – koko nimeltään Tiberios Ioulios Sauromates Filokaisar Filoromaïos Eusebes – oli nimetty esi-isänsä Sauromates I:n mukaan, joka hallitsi roomalaisten klientti- eli vasallikuninkaana 1. ja 2. vuosisadan taitteessa jaa. Nimi *Sauromates* viittaa sarmaattien kansannimeen, ja sen käytöstä Bosporoksen kuningaskunnan hallitsijoiden nimenä voi päätellä että tämän monikulttuurisen ja -kielisen valtakunnan eliitin parissa ei roomalaisajalla suinkaan haluttu kieltää paikallisen identiteetin sarmatialaista tai skyytiläistä elementtiä. Bosporoksen hallitsijoiden nimistä erottuvatkin hyvin kuningaskunnan monet vaikutteet ja yhteydet: ne vaihtelevat traakialaisista ja skyytiläisistä kreikkalaisiin ja roomalaisiin, usein myös yhdistelminä.

Akropolis-museon muotokuvan aiempi identifikaatio oli Bosporoksen kuningas Tiberius Iulius Rhoemetalces (Rhoimetalkes), Sauromates II:n isoisä, joka hallitsi vuosina 132–153. Tämäkin identifikaatio perustuu bosporoslaisten kolikkojen esittämän hallitsijahahmon suhteelliseen samankaltaisuuteen patsaan kanssa sekä tämän vastaavuuteen patsaan tyylillisen ajoituksen kanssa. Bosporoksen hallitsijoiden ikonografiaan kuului tässä vaiheessa selvästi pitkät hiukset ja parta, mutta lujia johtopäätöksiä ei tämän perusteella voi tehdä. Rhoemetalces oli kyllä Ateenaa laajalti sponsoroineen ja Dionysoksen teatteriakin kunnostaneen keisari Hadrianuksen aikalainen, mutta kuten Sauromateenkin

tapauksessa, ei hänenkään tiedetä käyneen tai erityisesti vaikuttaneen juuri Ateenassa.

'Kimmerialaisen Bosporoksen' hallitsijoilla oli kuitenkin ollut vahvat siteet Ateenaan jo paljon aiemmin, etenkin klassisella kaudella. Mustanmeren joonialaisten kolonioiden vilja oli Ateenan yhteiskuntavakauden yksi tärkeä takaa- ja – mutta samalla myös heikkous, jota Sparta käytti hyväkseen peloponnesolaissodan loppuvaiheessa sulkemalla Hellespontoksen ateenalaisilta laivoilta. Tässä vaiheessa Bosporoksen kuningaskuntaa hallitsi spartokidien traakialaisperäinen dynastia, mutta rintakuvamme mahdollisesti esittämät hallitsijat kuuluivat spartokideja seuranneeseen mithridatidien dynastiaan, joka tuli valtaan viimeisellä vuosisadalla eaa., kun sisällissotien heikentämät spartokidit olivat sisämaan asukkaiden ahdistamia.

Mustanmeren etelärannalla sijainneen Pontoksen mithridatideista – joiden nimekkäimpänä edustajana tunnetaan Mithridates VI Suuri, Rooman sitkeä vihollinen – polveutunut hallitsijadynastia pääsi valtaan sen jälkeen kun Pontos oli auttanut Bosporoksen kreikkalaisia voittamaan skyytit, ja Bosporoksen kuningaskunnasta tehtiin tosiasiallisesti Pontoksen vasalli. Sotkuiset sukuvihat kuitenkin piinasivat myös mithridatidien ensimmäisiä vuosikymmeniä Bosporoksessa, ja vasta Augustuksen aikana ja roomalaisten painostuksesta kuningashuoneen sisäiset valtakamppailut asettuivat aloilleen. Ajanlaskumme alun molemmin puolin hallinneesta kuningas Aspurgoksesta alkaen Bosporos

Kuningas Rhoimetalkkeen kultakolikko, n. v. 134: teksti ΒΑΣΙΛΩΣ ΡΟΙΜΗΤΑΛΚΟΥ diadeemipäisen ja pitkähiuksisen profilimuotokuvan ympärillä; kääntöpuolella keisarin Hadrianuksen profiili. *RPC III* 915.

oli Rooman vasalli, jonka hallitsijat olivat myös Rooman kansalaisia ja nauttivat roomalaisten varuskuntien tuomasta suojasta. Hallitsijoiden virallisessa tituluutuurissa esiintyivät lähes poikkeuksetta aina 300-luvulle jaa. asti nimet *Filokaisar* ('Caesarin ystävä') ja *Filoromaioi* ('roomalaisten ystävä').

KREIKKALAISET MIELIKUVAT MUSTANMEREN POHJOISRANNASTA

'Kimmerialaisena Bosporoksena' tunnettu kuningaskunta sijaitsi kreikkalais-roomalaisen maanpiirin ulkokehällä. Klassisella ajalla Krinin niemimaahan ja Mustanmeren pohjoisrannikkoon liitettiin barbaariseen raakuuteen, outoihin kultteihin ja etnografisiin kummallisuuksiin linkittyneitä mielikuvia. Mustallamerellä, jota kutsuttiin nimellä Pontos Eukseinos ('vieraanvarainen meri'), oli maine vaarallisena ja raa'an ilmaston luonnehtimana merenä, jonka houkuttelevan nimen Strabon sanoi olleen optimistisempi väännös sen alkuperäisestä nimestä Pontos Akseinos ('epävieraanvarainen meri'). Samaa nikiä ovat hyödyntäneet muutkin kolonisteja haalineet tahot kautta myöhemmän historian, aina Grönlantia vihreänä mainostaneisiin viikinkeihin ja Hyväntoivonniemestä puhuneisiin portugalilaisiin asti.

Niin tai näin, Mustanmeren rannikon kreikkalaiset koloniat olivat vanhoja ja ajoittain vauraita, mutta kaikille niille oli yhteistä jatkuva

tasapainoilu sisämaan jatkuvasti vaihtelevien, osittain paikallaan asuvien ja osittain paimentolaiselämää viettävien ryhmien kanssa. Harvalla kreikkalaisten asuttamalla alueella oli Platonin kielikuva (*Faidon* 109B) kreikkalaisista lätäkön rannalla elävien muurahaisten ja sammakoiden kaltaisina osuvampi kuin Mustanmeren pohjoisrannalla. Tärkeimpiä poliksia Bosporoksen kuningaskunnassa olivat idästä länteen Gorgippia, Hermonassa ja Fanagoreia Kertšinsalmen itäpuolella, ja Krinin niemimaalla sijainneet Pantikapaion, Nymfaion, Neapolis ja Khersonesos. Mithridates Suuren aikana pontoslaisten valvonnassa olleen kuningaskunnan vaikutusvalta ulottui myös lännemmäksi Olbian ja Tyraksen kolonoihin asti. Olbia, miletoslaisten vanha kolonia, jonka kautta jo Herodotos oli aikanaan päässyt käsiksi lukuisiin skyyteistä ja muista pohjoisista kansoista kerrottuihin tarinoihin, oli selvinnyt historiansa varrella monenlaisista uhista.. Kun sofisti Dion Khrysostomos kuvaili *Borysthenitikos*-puheessaan Olbiaa noin vuoden 95 jaa. paikkeilla, pystyi hän käyttämään sitä eksoottisena ja arkaaisena pohjoisena näyttämönä kulttuurillisen sekoittumisen prosesseille.

Dion (*Or.* 36.9) kuvaili vähäaasialaisen kotikaupunkinsa Prusan asukkaille eloisasti kuinka olbialaiset olivat alkaneet puhua kreikkaa barbaarityyliin mutta osasivat silti *Iliaan* ulkomuistista. Yleisesti ottaen hän loi puheessaan etevästi rakennetun ja mielikuviin vetoavan vinjetin siitä kuinka köyhtyneen vanhan kolonian kreikkalaiset olivat lopulta alkaneet itsekin barbaaristua

oltuaan barbaarivallan alla monia sukupolvia. Tällainen kreikkalaisuuden olemuksen, ilmaston ja ympäröivien kulttuurien vaikutuksen sekä identiteettien muuttumisen pohtiminen oli hyvin tyypillistä niin sanotun ”toisen sofistiikan” aikakaudella kirjoittaneille oppineille, joihin Dion Khrysostomoskin kuului. Hän kuvailee (*Or.* 36.7), kuinka komea nuorukainen Kallistratos julistaa olevansa Homeroksen vankka ihailija, vaikka on pukeutunut täyteen skyyttiläiseen varustukseen housuineen päivineen. Dio kertoo kuinka Kallistratos fyysisesti muistutti edelleen Olbian perustaneita joonialaisia. Tämä fysiognomisen analyysin tuominen etualalle on niin ikään tyypillistä toisen sofistiikan aikana kirjoittaneille puhujille: heidän yleisönsä uskoivat kyseenalaistamatta antiikinaikaisiin teorioihin siitä, että henkilön fyysisestä ulkomuodosta oli luettavissa hänen sielunsa luonne. Tässä mielessä onkin kiinnostavaa että Dio sanoo (*Or.* 36.7) olbialaisten muistuttaneen myös ulkoasultaan homeerisia sankareita: heillä oli pitkät hiukset ja parrat – ja kaupungin ainoa partansa roomalaistyyliin ajellut mies oli kaikkien pilkan kohteena. Nämä pohjoisen arkaaiset ja osittain barbaaristuneet kreikkalaiset olivat siis toisaalta myös homeerisen menneisyyden kuvajainen.

POHJOISTEN BARBAARIEN FYSIOGNOMIA

Akropolis-museon rintakuvankin tietyillä tyylillisillä elementeillä on paljon adoptiokeisareiden aikaa pidemmät juuret, sillä pitkät hiukset eivät kuitenkaan olleet ainoastaan homeeristen sankarien tunnusmerkki. Sen, kuten monen muunkin kulttuurillisen stereotyypin suhteen, on nähtävissä kuinka kreikkalaisten omille esivanhemmilleen kuvitteleva menneisyys ja barbaarikansojen parissa vallitseva nykyhetki olivat usein toistensa kaltaisia.

Esimerkiksi parrakkaan hahmomme tuulentuivertama hiuskuontalo – kaikesta rekonstruktioistaan huolimatta – on moniselitteinen. Toi-

saalta sen on ehdotettu liittyvän nuoria miehiä esittävien patsaiden tapaan käyttää tämän tyyppisiä hiuksia viittauksena Aleksanteri Suuren muotokuvastoon. Toisaalta pitkät, paksuina laineina taaksepäin suuntautuvat hiukset olivat keisariajalle tultaessa myös pohjoisiin barbaarikansoihin liitettyjen kansojen stereotyyppinen tuntomerkki. Augustuksen ajalla kirjoittanut mytografi ja historioitsija Diodoros Sisilialainen kuvasi (*Bibliothēke* 5.28.2) kuinka:

Keltit tapaavat pestä hiuksensa kalkkivedellä ja kammata ne otsalta taaksepäin kohti niskaa. Tästä johtuen heidän ulkonäkönsä muistuttaa satyyrejä ja fauneja, koska heidän tapansa käsitellä hiuksiaan tekee niistä raskaat ja karkeat ja kaikin puolin hevosenharjan kaltaiset.

Patsaan hiukset saattoivat toisin sanoen olla visuaalinen viittaus makedonialaiseen sankarikuninkaaseen tai toisaalta pohjoisiin kansoihin. Filosofienkin ulkoasuun pidemmät hiukset kuuluivat varsin usein. Tämän tyyppinen moniseliteisyys tai ambivalenssi ei ole millään muotoa harvinaista antiikin veistostaiteen visuaalisissa viitteissä.

Muutkin pohjoisten barbaarien fysiognomian piirteet olivat tulleet sananlaskunomaisiksi keisariajalle tultaessa. Fysiognomiset kirjoittajat tulkitsivat tavallisimmin yksittäisten henkilöiden ulkonäköä kolmen vaihtoehdoisen analogian kautta: he saattoivat verrata näiden kasvopiirteitä tai ruumiinrakennetta eri eläimiin, eri etnisistä ryhmistä muodostettuihin stereotyypeihin, tai eri tunnetilojen tyypillisiin ilmentymiin (*Anon. Lat. De phys.* 9). Nämä kolme analogiaa tunnettiin jo aristotelisestä fysiognomiasta alkaen, ja toisella vuosisadalla jaa. niitä käytti innokkaasti mm. Markos Antonios Polemon (n. 90–144), smyrnalainen sofisti ja poliitikko, joka oli Hadrianuksen ystävä ja avoimesti muukalaisvihamielinen puhuja. Hänen muuten kadonnut fysiognominen oppaansa oli suosittu myöhäisantiikin kreikan- ja latinankielisten kirjoittajien

parissa, ja siitä tunnetaan myös arabiankielinen käännös.

FYSIOGNOMINEN LUENTA BARBAARISUUDESTA, SIVISTYKSESTÄ JA KUNINKUUDESTA

Rintakuvamme fysiologia heijastelee näin ollen osaksi pohjosiin kansoihin, etenkin skyytteihin ja keltteihin, liitettyjä stereotyyppisiä – mutta se sopii myös vanhan ajan homeerisiin heeroksiin liittyneisiin mielikuviin. Entä jos soveltaisimme Polemonin ja muiden fysiognomisten kirjoittajien analogioita Akropolis-museon patsaaseen? Mitä ominaisuuksia toisen vuosisadan lopun ateenalaiset lukivat patsaamme piirteistä? Polemonin *Fysiognomia*-teosta tarkasti noudatelleessa myöhäisantiikkisessa Adamantioksen *Fysiognomiassa* (2.37) luetaan hiuksista luonteita esimerkiksi seuraavasti:

Kiharahiuksinen mies on hyvin pelkurimainen ja viekas, ja suorahiuksinen mies sangen brutaali ja typerä. Paras hiustyyppi on näiden väliltä, sillä liian tuuheat hiukset ovat elämelliset ja kaljuus on pahantahtoisuuden ja petollisuuden merkki. Näiden keskitie on paras. Liian pehmeät hiukset ovat naiselliset, kun taas liian karkeat hiukset ovat pahasta sillä ne ovat villiyyden merkki. Näidenkin keskitie on paras. Mustat hiukset osoittavat pelkuruutta ja suurta kavaluutta, kun taas liian kellanvaaleat hiukset, sellaiset kuin skyyteillä tai kelteillä on, ovat typeryyden, taitamattomuuden ja brutaaliuden merkki. Hiukset, jotka ovat kohtuullisen vaaleat osoittavat oppivaisuutta, lempeyttä ja taitteellista lahjakkuutta.

Patsaan hiukset ovat itse asiassa kiharaisen ja suoran välimaastosta: ne vaikuttaisivat olevan varsin lähellä Polemonin suosittelemaa välimuotoa. Ehkä haluttuna yleisvaikutelmana oli juuri jonkinlainen 'sivistynyt barbaari' – tai vastaavasti 'homeerinen kreikkalainen' Dion Khrysostomoksen tyyliin.

Sama idealisoivien ja etnisten yksityiskoh-
tien yhdistelmän vaikutelma vahvistuu, jos patsaan muita kasvonpiirteitä tarkastellaan antiikin fysiognomisen teorian pohjalta. Antiikin fysiognomiassa silmät olivat nykyäänkin tunnetun sananlaskun omaisesti 'sielun peili', ja Polemonin mukaan niiden perusteella tehdyt tulkinnot olivat tärkeimmät ja luotettavimmat. Patsaan silmät ovat kylläkin suuret, joskin silti realistisen kokoiset. Polemonilaisen fysiognomian mukaan keskitie oli tässäkin paras – avoimet, kirkkaat ja kohtuullisen liikkuvaiset silmät olivat hyvä merkki – minkä lisäksi "helleeneillä on kaikista kansoista parhaimmat silmät"; tämä oli ennen kaikkea moraalista ja sielullista paremmuutta viestittävä väite (Adamant. *Phys.* 2.32). Akropolis-museon patsaan silmät ovatkin varsin samankaltaiset kuin filosofikeisari Marcus Aureliuksen tyypillisimmissä muotokuvissa sekä muiden myöhäisen 100-luvun älyllisten ja poliittisten johtohahmojen veistoksissa. Tässä kulttuurillisessa kontekstissa eliitin miesten kehot, ulkoasu, asennot ja käyttäytyminen olivat julkista performanssia, jossa kiistakapulana oli kunkin henkilön kelvollisuus, luotettavuus ja luonne.

Omalla tavallaan olisi siis varsin mahdollista lukea rintakuva tarkan muotokuvan sijaan eräänlaisena idealisoituna tutkielmana hallitsijuuden, barbaarisuuden, vanhimman eepisen kirjallisuuden moraalisten esikuvien ja oman aikansa klassisoivan kreikkalaisuuden suhteista. Etenkin Ateenassa sen alkuperäinen yleisö osasi lukea patsaan kasvopiirteistä koko joukon ominaisuuksia ja luonteenpiirteitä – lähinnä hyvin positiivisia sellaisia. On toki mahdollista, että se myös valmistettiin muotokuvaksi Bosporoksen vasallikuninkaasta – joiden joukossa Sauromates II olisi todennäköinen vaihtoehto – mutta tässäkin tapauksessa, ja hieman samalla tavoin kuin Dion Khrysostomoksen *Borysthenitikos*-puheessa, esittävä realismi on todennäköisesti toissijaista. Tämä ei kuitenkaan ole ainoa selitys.

ENTÄ JOS PATSAS EI ESITÄ SAUROMATES II:TA?

Rintakuvan attribuutio perustuu siis ainoastaan suhteelliseen visuaaliseen samankaltaisuuteen bosporoslaisten kolikkojen (ja täten ainoan tältä ajalta tunnetun pitkähiuksisen ja -partaisen vasallikuninkaan) kanssa. Sauromates II:lta ei tunneta sellaisia erityisiä yhteyksiä Ateenaan, jotka helpoiten selittäisivät korkealuokkaisen muotokuvaveistoksen pystyttämisen ilmeisesti varsin keskeiselle paikalle, ja selitystä vaille jäävät myös rintakuvan alaosan kasvimotiivit. Entä jos patsaan esittämä hahmo löytyisikin sen löytöpaikkaa lähempää, ja rintakuva itse liittyisi vielä tiiviimmin kreikkalaisten ja attikalaisten identiteettien luonteesta käytyyn keskusteluun, jonka tiedämme olleen aktiivista sen kronologisessa kontekstissa?

Filostratos Ateenalainen (n. 170–250) oli sofisti ja yksi keisari Septimius Severuksen puolison Julia Domnan ympärilleen kokoaman kirjallisen piirin tähtiä. Hänen nimissään on säilynyt useita teoksia, mutta tässä tapauksessa tärkein on *Sofistien elämäkerrat*, jonka hän omisti ateenalaisen mesenaatin, puhujan ja poliitikon Herodes Attikoksen jälkeäiselle Gordianukselle, ja jossa hän lanseerasi myös termin ’toinen sofistiikka’. Herodes Attikos onkin eräs teoksen merkittävimpiä hahmoja, ja vaikka hän olikin kuollut jo 177 jaa., hänen monet rakennusprojektinsa ja lahjoituksensa – muun muassa tänäkin päivänä mainiosti erottuvat stadion sekä Akropoliin juurella, lähellä veistoksemme löytöpaikkaa, sijaitseva odeion – pitivät hänen muistoaan yllä Ateenassa. Herodes oli aikansa rikkaimpia miehiä ja keisarien ystävä ja luotettu: hän oli myös tavattoman ylpeä vanhoista attikalaisista juuristaan.

Filostratoksen Herodes Attikos -elämäkerrassa on eräs poikkeuksellisen kiinnostava, joskin vaikeaselkoinen ja allegoriselta vaikuttava katkelma, jossa hän kertoo Herodeen tapaamasta nuorukaisesta, jonka nimi oli Agat-

hion, mutta jota jotkut kutsuivat ’Herodeen Herakleeksi’ (Philostr. VS 552-554). Agathion oli yliluonnollisen pitkä nuorukainen, jonka sanottiin olevan ’maasyntyinen’, mutta jonka Herodes itse kuuli kertovan olevansa poikkeuksellisen vahvan paimennaisen ja Marathonin demoksen – Herodeen oman synnyinpaikan – oman nimikkoheeroksen poika. Herodes oli kuulemma kysynyt häneltä suoraan, oliko hän kuolematon, mutta Agathion oli vastannut olevansa vain tavallisia kuolevaisia pitkäikäisempi. Hänen ruokavalionsa koostui pääasiassa eri eläinten maidosta mutta hän otti vastaan myös viljaa lahjaksi maanviljelijöiltä. Tämä muistuttaa antiikin laajalle levinneitä käsityksiä skyyttien maitovaltaisesta ruokavaliosta. Agathion kuitenkin palvelee etnografista argumenttia, joka kääntyy kreikkalaisiin itseensä: hän edustaa ihailtavaa, puhtaan hellenistä menneisyyttä. Kun Herodes kysyy, miten hän maalaistaustaan huolimatta puhuu erinomaisen klassista kreikkaa, Agathion vastaa, että hänen kotiseutunsa, Attikan *mesogeia* – sisämaa – on pysynyt barbaaristen kulttuurivaikutusten ulkopuolella, ”terveenä” (ὕγιαίνει). Rooman valtakunnan aikainen ihmisten liikkuvuus, joka omalla tavallaan uhkasi toisen sofismin aikaisten oppineiden hyperklassisoivaa hellenismiiä, sai näin ollen Herodeen anekdootissa äänitorven Agathion-Herakleesta.

Kiinnostavinta Filostratoksen Agathion-epi-sodissa on kuitenkin se fysiognominen kuvaus, joka tästä ihmeellisestä, nativistisia aforismeja suoltavasta puoliheeroksesta annetaan:

Herodes sanoo että Agathionin hiukset kasvoivat kauttaaltaan tasaisesti, hänen kulmakarvansa olivat tiheät ja kohtasivat keskellä niin kuin ne olisivat olleet yksi, ja hänen silmissään oli kirkas loiste, joka paljasti hänen impulsiivisen luonteensa. Hän oli kotkannenäinen ja hänen niskansa oli vahva tavalla, joka oli enemmän fyysisen työn kuin ruokavalion aikaansaannosta. Hänen rintakehänsä oli samaten hyvätekoinen ja kauniin solakka,

ja hänen säärensä olivat hivenen ulospäin kääntyneet, mikä antoi hänelle tukevan asennon.

Etenkin kulmakarvojen kuvauksen suhteen Filostratoksen anekdootin ja Akropolis-museon patsaan yhteensopivuus on huomattava. Vaikka hänen ulkomuotonsa kuvataankin idealisoivana yhdistelmänä klassisen efebin ihannetta ja mielikuvaa siitä millainen Attikan maaseudulla varttunut puoliheeros olisi, Agathion-Herakles ei kuitenkaan ota kreikkalaisten kulttuurin muita ilmenemistapoja kovin vakavasti. Hän kertoo mielipiteensä että Pythian kisoissa kilpailevien tragediakirjailijoiden tapa esittää kertomuksia, joissa rikokset, veriteot ja muut hirveydet ovat pääosassa vaikuttaa hänestä moraalisesti epäilyttävältä. Herodeen kysyessä Agathionin näkemystä urheilukisoista on tämän luonnonlapsen vastaus yhtäläisen vähättelevä: hän ei näe mitä järkeä on kilpailla pankrationissa ja muissa urheilulajeissa toisiaan vastaan; parempi olisi jos ihmiset kilpailisivat nopeuslajeissa peuroja tai hevosia vastaan ja voimalajeissa karhuja tai härkiä vastaan, kuten Agathion itse on tehnyt koko elämänsä. Hän harmittelee vain ettei Kreikassa ole enää leijonia vaan hän joutuu painimaan heikompien eläinten kanssa. Toisin sanoen hän edustaa samantyyppistä 'hyveellisen ulkopuolisen' roolia oman aikansa

kreikkalaisten tapojen kritisoijana kuin minkä skyytti Anakharsis oli jo klassisella ajalla täytännyt. Agathion on eräänlainen menneisyyden ruumiillistuma, mutta kaikessa attikalaisessa maalaisuudessaankin autenttinen, ja Rooman vallan alla Attikaan muuttaneita tulokkaita parempi.

Filostratoksen (tai Herodes Attikoksen) Agathion-episodista löytyisi kenties eräs lähempänä Ateenaa niin maantieteellisesti kuin relevanttinaankin ollut 2. vuosisadan lopun hahmo. Herodes Attikoksen maine oli kaupungissa tuolloin vielä hyvin suuri, ja marathoni-laisen paikallisheerosen pojan kuvaaminen akantilehtien ja muun kasvillisuuden ympäröimänä kävisi järkeen – etenkin jos hänen huhuttiin olleen 'maasyntyinen'. Patsaan fysiognomia on samaten yhtä lähellä Filostratoksen kuvaamaa fysiikaltaan heraklesmaista mutta klassista kulttuuri-ihannetta edustavaa Agathionia kuin kollikkojen kuvaamaa Sauromates II:sta. Lopullisen varmuuden saaminen vaatii vielä lisätutkimuksia, mutta ainakin kannattaa panna merkkeille, kuinka kiinnostavasti toisen vuosisadan kirjallisis- ja kuvallisissa lähteissä kietoutuvat yhteen fysiognomiset tulkinnat, ajatukset kreikkalaisen kulttuurin muuttumisesta sekä muukalaisuuden ja paikallisuuden luonteesta, ja jopa pelot identiteettien väljähtymisestä.

FILOSOFIN SIELUNSIILMÄT – THEORIAN KÄSITE JA FILOSOFINNIN VISUAALISUUS PLATONIN LUOLAVERTAUKSESSA

KATARIINA LIPSANEN

TEORIAN KÄSITTEELLÄ ON useita eri merkityksiä. Se voi yhtäältä viitata systemaattiseen ja harkittuun tieteelliseen yleistykseen tai selitysmalliin. Toisaalta sitä käytetään myös arkisemmassa kontekstissa tarkoittamaan yksilön henkilökohtaista käsitystä jostain asiasta. Teorian etymologia kuitenkin paljastaa käsitteestä jotain odottamatonta. Käsitteen etymologia johtaa kreikankieliseen ”näkyä”, ”näkemistä” ja ”pohdiskelua” tarkoittavaan substantiiviin *theōria* ja siihen liittyvään verbiin *theōrein*. Sanalla *theōria* on ajateltu olleen kaksi vaihtoehtoista etymologista alkuperää: *theos* (jumala) tai *thea* (näky). *Theōria* vaikuttaisi siten liittyvän ensisijaisesti joko johonkin jumalalliseen tai visuaaliseen. Hannelore Rausch on esittänyt, että antiikissa sanan katsottiin tulevan pikemminkin sanasta *theos*, kun taas nykyisin pidetään todennäköisempänä, että sanan etymologia palaa näkyä tarkoittavaan sanaan *thea*. Vaikka olisimme taipuvaisia luottamaan enemmän nykytutkimukseen, vaihtoehtoinen etymologia ja antiikin painotus sanaan *theos* antaa meille jo vihiä *theōrian* merkityksestä.

Theōrian pohdiskeleva puoli tulee esille erityisesti sen filosofisessa merkityksessä. Andrea Nightingale tulkitsee filosofisen *theōrian* olleen käsitelaina, jonka tarkoituksena oli vakiinnuttaa filosofista toimintaa olemassa olevalla käsitteellä, tässä yhteydessä kulttuurilliseksi *theōriaksi* nimitetyllä vakiintuneella kulttuurikäytännellä. Tässä kulttuurillisessa *theōriassa* oli läsnä etymologian paljastamat visuaalinen ja jumalallinen aspekti, ja ne välittyvät myös filosofian puolelle.

Ajatus filosofisen tiedon ”jumalallisuudesta”, eli siis sen luonteesta korkeampana tiedon muotona, on varsin tunnettu. Erityisen kiinnostavaa onkin siis tämä vähemmän tunnettu visuaalinen aspekti. Nähtävästi *theōrian* käsitteessä filosofinen tieto vertautuu näkemiseen.

Kreikkalaisen filosofian ”visuaalisuudesta” on käyty keskustelua erityisesti terminologisesta näkökulmasta. On esitetty, että kreikkalaisen ajattelun visuaalisuutta demonstroi näkemiseen liittyvä sanasto (*idea*, *eidos* ja *theōria*). Martin Heidegger katsoi kreikkalaisen filosofian ”näkökeskisyyden” olleen jopa alku koko länsimaisen metafysiikan näkökeskisyydelle. Tietämiseen liittyvä näkemismetafora ei ole antiikin filosofialle harvinainen, mutta se on nähtävästi jäänyt vähemmälle huomiolle. Filosofian kannalta kiinnostavaa tässä metaforassa on, onko käsitteiden visuaalisella vertauskuvasuudella epistemologisia seurauksia: mitä filosofoinnin vertaaminen näkemiseen tai näkyyn tarkoittaa itse filosofisen tiedon kannalta? Entä miten tämä visuaalisuus on periytynyt myöhempään filosofiaan?

KULTTUURILLINEN THEŌRIA JA SEN INSTITUUTIO

Minkälaisesta kulttuurikäytännestä *theōriassa* oli siis kyse? Se ymmärretään käytänteenä, jolla on usein paitsi uskonnollisia myös yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Yksinkertaistaen se voidaan määritellä tarkoittavan jonkinlaisen spehtaak-

kelin seuraamista; matkaamista katselemaan ja todistamaan jotain uskonnollista tapahtumaa. Antiikin Kreikan klassisella kaudella *theōria* vertautuu perinteisesti pyhiinvaellukseen. Tällainen pyhiinvaellus voidaan nähdä jakautuneen kolmeen vaiheeseen: 1) matkaamiseen, 2) pyhäkössä tai festivaaleilla tapahtuvaan “todistamiseen” ja 3) matkalta palaamiseen ja nähdystä raportointiin. Kyseessä ei kuitenkaan ollut yksinkertainen todistaminen tai näkeminen. *Theōriaan* liittyi olennaisesti lähteminen totutuista olosuhteista ja sosiaalisista rakenteista sekä siirtyminen vieraaseen ja pyhään ympäristöön. Pyhiinvaelluksella valmistauduttiin vastaanottamaan jotain uutta ja arkisesta poikkeavaa. Irrottautuminen arkisesta ympäristöstä ja saapuminen pyhäköön, puhumattakaan itse rituaalien tuomista vaikutuksista, loivat aivan erilaiset olosuhteet pyhiinvaeltajan kokemukselle. Näiden olosuhteiden myötä tapahtumien todistaminen omin silmin oraakkelin luona tai festivaaleilla oli jo itsessään uskonnollista toimintaa.

Theōrian rinnalla esiintyy yleensä myös käsite *theōros*, joka viittaa tekijään. Brillin etymologisen sanakirjan mukaan *theōros* on festivaaleille tai oraakkelin luokse lähetetty katselija tai lähetti. Tällainen toiminta, esimerkiksi lähetin matka oraakkelin luokse, saattoi olla osa tiettyä virkaa tai yhteiskunnallista tehtävää. Lähetin tarkoituksena oli matkata oraakkelin luo, suorittaa vaaditut rituaalit ja todistaa jumalalta oraakkelin välityksellä saatu vastaus edustamansa yhteisön esittämään kysymykseen. Tämän jälkeen hän palasi kaupunkiinsa ja raportoi kuulemastaan ja näkemästään. Toinen esimerkki yhteiskunnallisesta *theōroksesta* oli uskonnollisiin juhliin kuten panhelleenisiin kisoihin lähetetty lähettiläs, jonka tuli samalla tavalla raportoida kotikaupungilleen todistamistaan tapahtumista. Matka saattoi olla myös täysin henkilökohtainen, eikä siitä ollut välttämättä edes mahdollisuutta raportoida. Esimerkki henkilökohtaisesta *theōriasta* on osallistuminen Eleusiin mysteerikulttiin. Nähdyn ja koetun henkilökohtaisuutta korostaa kultin

esoteerinen luonne: kultin menoista ja riiteistä ei saanut puhua ulkopuolisille. Tällainen kielto ei kuitenkaan ollut ehto yksityiselle *theōrialle*, vaan kyse saattoi olla oikeastaan mistä tahansa vastaavanlaisesta riitistä tai tapahtuman todistamisesta, joka tehtiin omasta tahdosta ilman yhteiskunnallisia velvoitteita.

FILOSOFINEN *THEŌRIA*

Theōria esiintyy ensimmäisen kerran tiettyinä korkeamman tiedon muotona viidennellä vuosisadalla ennen ajanlaskun alkua. Kuten totesin, filosofisen *theōrian* on ajateltu hyödyntäneen edellä esitellyn perinteisen *theōrian* ajatusta, ja tämän etuna oli käytänteen yleisesti tunnustettu institutionalisoitunut muoto. Käsitteen avulla klassisen kauden filosofit kykenivät siis oikeuttamaan uudenlaisen “teoreettisen” filosofian. Onkin syytä huomata, että klassisella kaudella filosofia sen riippumattomassa ja nykyisin ehkä itsestään selvässä merkityksessä oli uusi; erotelu sofistiikan ja filosofian välillä tehtiin vasta Platonista alkaen. Syytä oikeuttamisen tarpeelle voi spekuloida. Varsinkin Platonin kirjoitukset näyttävät viittaavan siihen, että filosofian hyödyllisyys ja yhteiskunnallinen funktio oli epäilyksen alla. Esimerkiksi *Valtio*-dialogin luolavertauksessa käy ilmi, että filosofien näkemykset näyttivät ulkopuolisille arjesta vieraantuneilta ja filosofit itse olivat myös hieman kuin pää pilvisä eivätkä kyenneet pohtimaan arjen ongelmia.

Kulttuurillista ja filosofista *theōriaa* vertailevassa tutkimuksessa erityisesti Platon on ollut tärkeä lähde. Näkemys *theōrian* asemasta Platonin ajattelussa ei ole kuitenkaan missään mielessä vakiintunut. Tietyt Platon-tutkijat ovat kohdelleet Platonin vertauksia filosofisen “katselun” ja esimerkiksi panhelleenisiin festivaaleihin liittyvän *theōrian* välillä vain pinnallisina vertauskuvina. Osa tutkijoista kuitenkin tulkitsee Platonin käyttävän näkyä analogiana havaittavan todellisuuden taustalla olevien ideoiden

ymmärrykselle. Platonin nähdään siis käsitteellistävän tiedon saavuttamista olioista ikään kuin “näkemisenä”. Kriitikot vaikuttavat sikäli olevan oikeassa, ettei Platon käytä verbiä *theōrein* ja substantiivia *theōria* riittävän systemaattisesti, että voisimme puhua varsinaisesta käsitteestä. Pikemminkin näyttää siltä, että kulttuurillisen *theōrian* idea tai funktio on nähtävissä Platonin tavassa kuvata filosofista toimintaa. Klassisen kauden filosofeista myös Aristoteleella *theōria* ilmenee huomioimisen arvoisella tavalla. Aristoteles vaikuttaa korostavan ennen kaikkea näyn aspektia; pois jäävät matkaaminen ja *theōrian* yhteiskunnallinen tehtävä. Aristoteleen ajatus itse asiassa on, että *theōriaa* luonnehtii täysi katkos käytännölliseen ja poliittiseen elämään. *Theōria* käsittää ihmisen jumalallisen osan, eli järjen (*nous*) käyttämistä, mikä ei palvele toista (esimerkiksi juuri yhteiskunnallista) tarkoitusta vaan on päämäärä itsessään.

Tässä artikkelissa olen valinnut erityisen tarkastelun kohteeksi Platonin. Platonin tuotannon tärkeimmät ja viitatuimmat lähteet filosofisen *theōrian* analysoinnissa ovat olleet *Valtio*, *Pidot* ja *Faidros*. Erityisesti *Pidot* ja *Faidros* näyttävät havainnollistavan *theōriaan* liittyvää matkaamisen näkökulmaa ja sisältävän vertauksia mysteerikulttien initiaatiosta ja niihin osallistumisesta. Pidoissa Diotiman kuvatessa, miten Sokrates voidaan “vihkiä” hyvän ja kauniin saloihin, viitataan mysteerikulttien initiaatioon. *Faidroksessa* taas saamme lukea Platonin myyttistä kertomusta sielujen matkasta ennen elämää; erityisesti kuinka filosofin sielu on nähnyt matkallaan maailman ikään kuin jumalten näkökulmasta, eli ideat sellaisenaan. Sielu unohtaa tämän kokemuksen päästessään elämään kuolevaisten pariin, mutta kykenee filosofian avulla vähitellen muistamaan näkemänsä.

Valtion on tulkittu demonstroivan kokonaisuudessaan kulttuurillisen *theōrian* soveltamista filosofiaan. Teoksen alussa Sokrates ja hänen seurueensa ovat matkanneet Pireukseen katselemaan traakialaisen jumalattaren Bendiksen

kulttimenoja. On ajateltu, että *Valtion* taustanarratiivin ideana on lähteä kulttimenojen tarkastelusta ja siirtyä filosofisten näkymien tarkasteluun. Seurue unohtuu keskusteluihin, eikä lopulta enää palaa katselemaan illan speктаakkeleja. Voidaan siis ajatella, että kulttimenojen speктаakkelit ja niiden *theōria* ikään kuin korvautuvat filosofisilla keskusteluilla. Jos tarkastellaan itse filosofista keskustelua, Platon käyttää useasti ja varsin systemaattisesti filosofisen toiminnan yhteydessä näkemiseen liittyvää sanastoa. Platon kuvaa filosofeja ja filosofiaa esimerkiksi seuraavin tavoin:

Keitä sitten sanot todellisiksi filosofeiksi? – Niitä jotka tahtovat katsella [*flotheimōn*] totuutta. (Platon, *Valtio* 475e, suom. Itkonen-Kaila.)

[...] kun hän [...] katselee [*horōntas*] säännön-mukaisia, ikuisesti muuttumattomia asioita ja näkee [*theōmenous*], ettei mikään niiden parissa tee toiselle vääryyttä [...]. (Platon, *Valtio* 500c, suom. Itkonen-Kaila)

Entä kun joku saatuaan katsella [*theōriōn*] jumalallisia näkymiä [*theiōn*] palaa tänne ihmisten surkeuteen? (Platon, *Valtio* 517d, suom. Itkonen-Kaila)

Platon esittää *Valtiossa*, että näköaistilla on tietty erityispiirre, joka erottaa sen muista aisteista. Näkeminen edellyttää näköaistin ja nähtävän kohteen lisäksi *valon*, jonka lähteenä on aurinko. Tämän pohjalta Platon rakentaa analogian näkemisen ja tietämisen välille:

[...] näkyvässä maailmassa se [aurinko] suhtautuu näköön ja näkyvään samalla tavoin kuin ajatuksen maailmassa itse hyvä suhtautuu järkeen ja järjellä tavoitettavaan. (Platon, *Valtio* 508b-c, suom. Itkonen-Kaila)

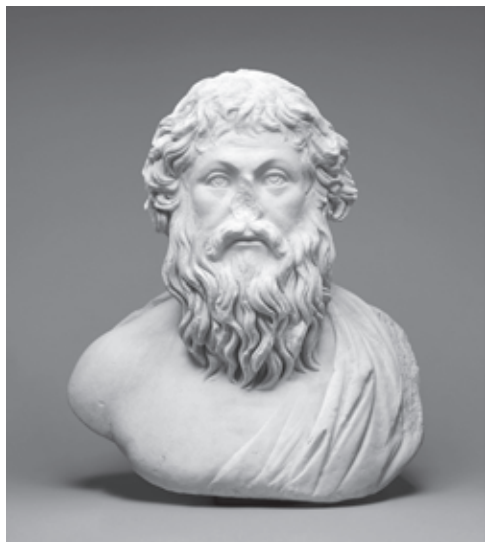
Niin kuin tavallisen näön kohdalla, myös älyllisessä näkemisessä tarvitsemme valoa, jona toimii

hyvä. Koska hyvä on kuin valo, se tekee totuuden *näkyväksi* filosofin sielun silmille.

Valon ja varjon tematiikka on lähes yhtä tärkeä kuin itse näkeminen. Platonille olettamukset ja luulot ovat vertauskuvallisesti totuuden ”varjoja” tai ”heijastumia”. Platonin mukaan näitä olioiden ”heijastuksia tai varjoja” katselemalla voidaan epäsuorasti päätellä jotakin itse asioista niiden taustalla. Vaikka idean tunteminen sinänsä edellyttää sen suoraa tarkastelua, näyttää epäsuorilla olettamuksillakin olevan asioiden tietämisessä oma tärkeä roolinsa. Näihin olettamuksiin perustuvan dialektiikan avulla pääsemme vain alkuun. Platon käyttää tästä esimerkkinä geometriaa ja kuvailee, kuinka geometriasta kiinnostuneen on otettava annettuna tiettyjä muotoja ja suhteita, hahmotettava näitä itselleen piirtämällä kuvioita ja oletettavasti kuin koeteltava niitä ymmärtääkseen ideoita näiden taustalla. Olettamukset eli vertauskuvallisesti varjot ja heijastumat tai geometrian esimerkissä piirretyt kuviot toimivat Platonin sanoin ikään kuin askelmina ja ponnahduslautoina – ne ovat välineitä pyrkimyksessä kohti totuutta. Tulkitsen, että Platonin mukaan niiden avulla löydämme suunnan olioiden itsensä tarkasteluun – kuin kuvakulman, josta totuus voi näyttäytyä meille.

Näkemisen ja tietämisen välinen vertaus huipentuu luolavertauksessa. Auringonvalo synnyttää varjot luolan perällä, joita luolan ihmiset ovat tottuneet katselemaan ja jotka ovat näiden ihmisten tiedon ja ajattelun ainoa lähde. Luolavertauksessa yksi luolan asukeista viedään väkisin ulos pois luolasta auringonvaloon. Luolan asukas, joka viedään kohti valoa, etenee vaivalloisesti ja vastahakoisesti; valo saa hänen silmänsä särkemään. Päästyään lopulta ulos aurinkoon hänen silmänsä häikäistyvät valosta. Platon sanoittaa näitä vaiheita seuraavasti:

[...] ylös kiipeäminen ja ylhäällä avautuvien näkymien katseleminen kuvaa sielun kohoamista ajatuksella tavoitettavaan maailmaan [...]. (Platon, *Valtio* 517d, suom. Itkonen-Kaila)

”Portrait of a philosopher” (J. Paul Getty -museo, 71.AA.284), 5. vuosisata jaa. Kuva: Getty’s Open Content Program.

Luolasta poistuneen asukkaan on totuteltava valoon nähdäkseen kunnolla. Hän aloittaa ympäristönsä tarkastelun lähtemällä liikkeelle varjoista ja heijastuksista eli niistä asioista, joihin hän on parhaiten tottunut. Vasta tutuimpien asioiden löytämisen jälkeen hän voi pyrkiä katselemaan asioita itsessään. Vertauksen lopuksi Platon kuvaa, kuinka filosofian *theōros* palaa takaisin luolaan. Platon painottaa, kuinka vaikeaa valosta palanneen on orientoitua takaisin luolan pimeyteen. Lopulta *theōros* yrittää raportoida näkemästään, mutta saa hyvin torjuvan vastaanoton.

Erityisesti luolavertauksessa yhteydet perinteiseen *theōriaan* näkyvät selvästi; siinä esiintyvät (yhteiskunnallisen) *theōrian* kolme keskeistä piirrettä, eli matkaaminen ja irrottautuminen arjesta, jumalallinen näky ja lopulta kokemuksesta raportointi takaisin kotipuolella. Mutta minkälaisesta näkemisestä tai katselemisesta filosofiasia sitten on kyse, ja mitä se kertoo filosofisesta tiedosta? Näiden kysymysten tarkasteluun voidaan käyttää jaottelua näkemiseen ja katselemiseen. Näkeminen on tapahtuma, jossa ajattelija on sikäli passiivinen,

että näky vain ilmestyy sen vastaanottajalle. Sen sijaan katseleminen on aktiivista toimintaa, joka tarkoittaa, että huomio suunnataan johonkin kohteeseen ja sitä tarkastellaan. Sekä yleisesti käsitetty *theōria* että Platonin luolavertauksessa esiintyvä toiminta näyttävät viittaavan aktiiviseen katselemiseen tai tarkasteluun. Platonin kuvauksessa aktiivisuus painottuu erityisen paljon. Luolavertauksessa käy ilmi, että 1) filosofian tarkastelun kohde on vain vaivoin nähtävissä, ja 2) filosofinen ajattelu on tietyllä tavalla ihmisen arkiajattelun luonteen vastaista – filosofointiin on *orientoiduttava*, ja paluu filosofisesta ajattelusta takasin arkiajatteluun ei tapahdu ongelmitta. Kuten Platon asian kuvaa:

Sellainen kuva minulla siis on, että ajatuksella tavoitettavassa maailmassa on viimeisenä ja vain vaivoin nähtävissä hyvän idea. (Platon, *Valtio* 517b, suom. Itkonen-Kaila)

Katseleminen edellyttää siis paljon vaivaa, pitkälistä orientoitumista ja vaikuttaa hyvin tarkoituksenmukaiselta. Aivan ensimmäiseksi on matkattava luolan suulle, ja jo tällä matkalla luolan suulta loistava valo satuttaa silmiä. Kun päästään valoon, siihen on totuteltava, ja asioiden tarkasteluun auringon valossa on lähdeävä varjoista. Varjot, eli luulot ja oletukset eivät ole itse näkemistä, vaan niistä voidaan päätellä tiettyjä lähtökohtia olioiden tarkasteluun. Kuten perinteisessä *theōriassa* myös filosofisessa matka ja irrottautuminen totunnaisesta ympäristöstä ikään kuin valmistelee meitä itse näkyyn.

Mitä voimme päätellä itse näkemisestä ja katsomisesta vaivannäön jälkeen? Nähdäkseni ideoiden katselu luonnehtii tiedon varmuutta, kokonaisvaltaisuutta ja välittömyyttä. Käsittäminen on kokonaisvaltaista, sillä näemme idean sellaisenaan kerralla; kyse ei ole enää varjoista, jotka vain antavat suuntaviivoja varsinaisen kohteen luonteesta. Kyse on myös varmuudesta, sillä omin silmin todistaminen antaa meille kuin riittävän takuun siitä, että asiat ovat todella olemassa ja millaisia ne ovat. Samoin verrattuna varjojen ja heijastusten tarkasteluun, itse ide-

oiden katselu on välitöntä. Nähdäkseni tämä välittömyys voidaan ymmärtää siten, että filosofin *näkemyksessä* ideat ovat välittömästi läsnä hänen tietoisuudelleen. Filosofisessa *theōriassa* päämäärä on vaivalloisen työn takana, mutta vaivalloisinta siinä vaikuttaa olevan juuri matka ja orientoituminen itse näkemiseen. Tarkastelun aloittaminen varjoista kuvaa olettamuksen rakennettuja lähtökohtia, jotka antavat tarkastelijalle tulokulman itse olioihin. Vaikuttaisi siltä, että itse näkeminen on varsin yksinkertainen tapahtuma. Se on ikään kuin asioiden viimekätinen käsittäminen; vihdoin tajuamme sen mistä meillä on aiemmin ollut vain epämääräisiä aavistuksia.

FILOSOFINEN THEŌRIAN PERINTÖ?

Myöhemmän filosofian näkökulmasta on kiinnostavaa huomata, että *theōria*, ainakin Platonin *Valtiossa* esitetyssä muodossa, muistuttaa eräiltä osiltaan filosofisen intuition käsitettä. Yhtäläisyyksiä löytyy jopa terminologiasta. Latinan-kielisen sanan intuitio (*intueor, intuitus*) varhaisempi ja arkisempi merkitys oli ”näky”. Samoin kuin *theōria*, se on otettu filosofiasa käyttöön teknisenä tietämiseen liittyvänä käsitteenä. Platonin esitystä voidaan verrata René Descartesin intuitiokäsitykseen. Descartes tarkoittaa intuitiolla seuraavaa:

[...] puhtaan ja keskittyneen mielen saavuttama vaivatonta ja tarkkaa käsitystä, joka ei jätä minkäänlaista epäilyksen sijaa siihen, minkä ymmärrämme. Tarkoitan [...] mielen epäilyksetöntä käsitystä, jonka synnyttää vain järjen valo. (CSM X; AT, 369, suom. Jansson)

Kiinnostavasti myös Descartesille intuition liittyy varma tieto ja valon tematiikka. Lisäksi Descartesilta löytyy Platonin käsitystä muistuttava älyllinen katse – vertauskuvallisesti ”mielen silmä” tai ”sielun silmä” (*acies mentis*):

Koko metodi perustuu niiden asioiden järjestämiseen, joihin meidän sielumme silmän on käännyttävä, jotta löytäisimme minkäänlaista totuutta. (CSM X; AT, 379, suom. Jansson, *suomennosta muutettu*)

Theōrian käsitteen anti myöhemmälle filosofialle ei siten näytä rajautuvan käsitykseen teoreettisesta ajattelusta. Vaikka ei voida vielä väittää, että esimerkiksi *theōrian* ja intuition välillä olisi suora yhteys, näiden vertailu on erityisen lupaava tutkimuskohde. Voidaan ajatella, että *theōria* on osa kreikkalaisen ”visuaalisen ajattelun” periytymistä ja tietämiseen liittyvän näyn metaforan välittymistä myöhempään filosofiaan.

Theōria filosofisena toimintana tai *filosofisena matkana* ja *näkyinä* näyttää luonnehtivan ajatusta filosofiasta erityislaatuisena älyllisenä toimintana, jossa tavoitellaan varmaa tietoa asioiden perimmäisestä luonteesta. Itse asiat ja niiden käsittäminen eivät lopulta ole monimutkaisia – viimein vain käsitämme tai *näemme* asiat sellaisina kuin ne ovat. Kuitenkin reitti ideoiden välittömään käsittämiseen on työläs. Operoimme sellaisella tiedon alueella, johon ihmismieli ei ole tottunut. Vaikuttaa siltä, että oikean näkökulman kultivointi on suurin työ. Dialektiikan, filosofisen keskustelun avulla voimme kuitenkin koetella ennakkokäsityksiämme ja hakea oikeaa tulokulmaa asioiden käsittämiseen. Platonilaisessa viitekehyksessä filosofian *theōros* tavoittaa tarkastelemansa asiat ehdottoman varmasti, välittömästi ja kokonaisuudessaan, kun hän viimein näkee ne sielunsa silmin.

Katariina Lipsanen oli Ateenan-instituutissa EDUFI-harjoittelijana syyskuusta 2020 tammi-kuuhun 2021. Hän on valmistunut yhteiskuntatieteiden maisteriksi Jyväskylän yliopistosta, jonne hän tekee väitöskirjaa intuitiivisesta tiedosta filosofian historiassa. Lisäksi hän tekee myös toista maisterintutkintoa Turun yliopiston klassillisten kielten ja antiikin kulttuurin oppiaineeseen.

Aristofanes: *Pilvet*. Suomentanut V. Arti. WSOY: Helsinki 2000.

J. Backman: ”Towards a Genealogy of the Metaphysics of Sight: Seeing, Hearing, and Thinking in Heraclitus and Parmenides”, teoksessa A. Cimino ja P. Kontos, *Phenomenology and the Metaphysics of Sight*. Brill, Leiden 2015, 11–34.

R. Beekes ja L. van Beek, *Etymological Dictionary of Greek*. Brill: Leiden 2010.

P. Boesch: *Theōria: Von ihrer sakralen zur philosophischen Bedeutung*, Wilhelm Fink Verlag: München, 1908.

S. Buckle, ”Descartes, Plato and the Cave”, *Philosophy* 82.2, 2007, 301–337.

Cicero, *Keskusteluja Tusculumissa*. Suom. Veli-Matti Rissanen. Esipuhe: Juha Sihvola. Faros: Turku 2009.

R. Descartes: *Järjen käyttöohjeet*, teoksessa *Teokset* 1. Suom. Sami Jansson. Gaudeamus: Helsinki 2015.

D. M. Levin: ”Decline and Fall: Ocularcentrism in Heidegger's Reading of the History of Metaphysics”, teoksessa D. M. Levin, *Modernity and the Hegemony of Vision*, University of California Press: Berkeley, 1993.

A. W. Nightingale: *Spectacles of Truth in Classical Greek Philosophy: Theōria in its Cultural Context*, Cambridge University Press: Cambridge, 2004.

H. Rausch: *Theoria: Von ihrer sakralen zur philosophischen Bedeutung*, Wilhelm Fink Verlag: München, 1982.

L. Osbeck ja B. Held: *Rational Intuition: Philosophical Roots, Scientific Investigations*, New York: Cambridge University Press, 2014.

Platon: *Valtio*, teoksessa *Platon* (Teokset 4). Suom. Marja Itonen-Kaila. Otava: Helsinki 1981.

I. Rutherford, *State Pilgrims and Sacred Observers in Ancient Greece*, Cambridge University Press: New York, 2013.

A. Stigen: ”On the Alleged Primacy of Sight – with Some Remarks on Theoria and Praxis – in Aristotle”, *Symbolae Osloenses: Norwegian Journal of Greek and Latin Studies* 37.1 (1961), 15–44.

VUORTEN VIEMÄÄ – ELÄMYKSIÄ KREIKAN LUONNOSTA I

BJÖRN FORSÉN

VUORET OVAT AINA viehättäneet minua. Kiipesin opiskeluaikoina ensimmäisen kerran parin kolmen vuorenhuipulle Kreetalla. Maisema oli mieltömän kaunis ja löysin yhdeltä huipulta jopa minolaisen pyhäkön jäänteitä. Täyteen pakatuilta rannoilta ja turistikohteilta teki hyvää paeta vuorille, eikä vastaan tullut kuin korkeintaan paimen tai kaksi laumoinen. Kreikan vuoret esiintyvät usein antiikin mytologiassa, eikä siksi olekaan mikään yllätys, että niiltä löytyy kaikenlaisia antiikinaikaisia muinaisjäännöksiä. Monille tulee kuitenkin yllätyksenä, miten tärkeitä kohteita voidaan löytää syrjäisestä maastosta, pitkänkin matkan päässä teiltä ja nykyasutuksesta.

Vuorten merkitys antiikin Kreikan ymmärtämiselle avautui minulle ensimmäistä kertaa parikymmentä vuotta sitten. Monien Arkadiassa suoritettujen arkeologisten kenttäkausien jälkeen päätin eräänä kesänä kollegani Yanis Pikou-

lasin innoittamana kiivetä Artemision-vuorelle tutustuakseni Pausaniaan (8.6.4) mainitsemaan Argoksen ja Mantineian yhdistävään antiikin tiehen. Vaunuja varten rakennettu tie ylitti tämän hyvinkin jyrkän vuorenharjan. Rinteessä ei tiestä ole paljoakaan jäljellä, mutta huipun läpi noin 1100 metrin korkeudella on 40–50 metriä pitkä ja 8–10 metriä syvää louhittua syvennystä helpottamaan vaunujen kulkua. Tämän kohteen näkeminen mullisti kokonaan ymmärrykseni antiikin kreikkalaisesta tieverkostosta ja herätti kovan halun oppia, mitä kaikkea muuta kiinnostavaa vuorten rinteiltä ja huipuilta oikein voisi löytyäkään.

Arakhamitain kaivausten aikaan tutustuin Nikos Kotsirakseen, ja hänen kanssaan lähdimme valloittamaan Peloponnesoksen korkeimpien vuorten huippuja. Tavoite oli aluksi kerätä kaikki yli 2000 metriä korkeammat huiput ja, kun Peloponnesokselta ei löytynyt enempää sellaisia, siirryimme vuonna 2016 Korintinlahden pohjoispuolelle, jossa kävimme ensiksi Parnassoksen kimppuun. Kolmen vuoden työjakso Ateenassa 2018–2020 tarjosi lisää mahdollisuuksia tutustua vuoriin, ennen kaikkea keski-Kreikassa, mutta myös Attikassa, Korintin ympäristössä sekä Euboian että Aiginan saarella. Nikos oli useimmiten mukana, mutta joskus lähdin liikkeelle myös muiden tuttavien ja opiskelijoiden

Artemision-vuoren korkeimman harjan läpi louhittu Argoksen ja Mantineian yhdistävä antiikkinen tie. Kuvat: Björn Forsén.

kanssa. Välitän ohessa kaikille Kreikan luontoon kaipaaville lukijoille elämyksiäni näiltä kolmelta vuodelta. Tässä ensimmäisessä artikkelissa keskityn Olympokseen ja muihin Zeukselle pyhitettyihin vuorenhuippuihin.

KIIPEILY JUMALTEN ASUINSIJOILLE

Kesällä 2018 pohdimme Nikoksen kanssa Arkadiassa, mihin vuoreen tällä kertaa keskittyisimme. En ehtinyt edes avata suutani, kun Nikos sanoi: ”Älä sano mitään. Onhan ollut jo vuosia selvää, mihin tämä tulee viemään. Nyt, kun sinulla kerrankin on vähän enemmän aikaa, niin pakkohan meidän on tähdätä Olympokselle”. Nousuun Olympokselle pitää varata ainakin kolme päivää, ja vapaa ajankohta löytyi syyskuun puolivälistä.

Lähdimme puoli kuudelta ajamaan Ateenasta kohti pohjoista ja patikoimaan puoliltapäivin Litokhorin kylästä, joka sijaitsee 293 metrin korkeudessa. Autolla olisi kyllä päässyt korkeammallekin, mutta Nikos on periaatteen mies – vuoret pitää valloittaa juurelta alkaen. Hän on myös erinomainen matkakumppani ja kuulunut jo vuosikymmenten ajan Arkadian vuorikiipeili-

jöiden seuraan; siltä saa vinkkejä muun muassa eri reiteistä.

Litokhorista polku noudattelee luonnonkauniin Enipeas-joen rotkoa aina 1100 metrin korkeudella olevalle Pronian lähteelle. Näin pitkälle olisi päässyt autolla ja paikalla on myös pieni taverna. Kiipeily kesti viitisen tuntia ja oli keskipäivän lämmössä yllättävän raskas; ohitimme pari vesiputousta ja lammikkoa, pyhän Dionysioksen kappelin ja saksalaisten vuonna 1943 tuhoaman luostarin. Pyhä Dionysios eli alun alkaen erakkona luolassa, mutta perusti vähän ennen kuolemansa 1541 tämän tunnetun luostarin, jossa piileskeli myös kreikkalaisia vastarintamiehiä toisen maailmansodan aikana. Pieni kappeli pystytettiin luolaan myöhemmin pyhimyksen muistoksi. Enipeas-joen rotko on myös tunnettu kreikkalaisesta mytologiasta – joidenkin versioiden mukaan Leto olisi kylpenyt joen lammikoissa ja mainadit olisivat siellä ottaneet Orfeuksen hengiltä.

Pronian lähteeltä matka jatkui vielä kolmi-

samaan huoneeseen kreikkalaisen perheen kanssa: noin 65-vuotias isoisä, hänen nelikymppinen poikansa sekä kolme tämän parikymppistä pojanpoikaa, jotka olivat jo matkalla alaspäin käytyään aikaisemmin päivällä Mytikas-huipulla. 40-vuotias mies makasi sängyllä valittaen, että koko hänen ruumistaan päätä lukuun ottamatta särki ja poikien

Matkalla Olympoksen huipulle syyskuussa 2018.

Zeuksen valtaistuim.

mukaan kiipeily oli ollut kauhea. ”Pelkäsimme kaikki, etenimme nelinkontin, emmekä uskaltaneet edes katsoa sivuille, ainoastaan isoisä käveli pystyssä”, he kertoivat innoissaan.

Seuraavana aamuna lähdimme varhain liikkeelle selvittääksemme, mistä pojat olivat puhuneet. Heti vuorimajan yläpuolella kasvillisuus loppuu ja edessä on kivinen yhä jyrkkenevä rinne, jota pitkin pääsimme kolmessa ja puolessa tunnissa Skala-nimiselle huipulle (2866 m). Olympos koostuu kymmenkunnasta melkein yhtä korkeasta huipusta. Joillekin, kuten juuri Skalalle, pääsee suhteellisen helposti, muille paljon hankalammin. Skalalta pääsee pientä rotkoa pitkin lähemmäksi kaikkein korkeinta, Mytikasnimistä huippua (2918 m), ja kohta reitti vie taas melkein äkkijyrkkää rinnettä. Matka ei ole kovin pitkä, mutta se on todella haastava. Minua ei yleensä huimaa enkä ole ennen pelännyt vuoristossa, mutta myönnän, että yksin olisin tässä kohta luultavasti antanut periksi ja kääntynyt takaisin. Näin en tietenkään voinut tehdä, kun minua vanhempi Nikos kulki edelläni. Jotkut jyrkät kohdat edellyttivät liikkumista nelinkontin ja huipulta oli paikoitellen satojen metrien suora pudotus.

Huipulle oli meitä ennen päässyt kaksi suli-oottia Frosynin kylästä Epeiroksesta. He olivat tuoneet mukanaan Kreikan lipun, jonka vieressä

meidätkin valokuvattiin. Pienessä postilaatikossa on vihko, jonne kaikki huipulle selvinneet saavat merkitä nimensä. Näköala huipulta oli uskomaton, pohjoisessa Thessalonikiin, idässä Khalkidikiin saakka. Iloitsimme, että olimme uskaltaneet taistella perille asti. Paikallisten mukaan jumalten asuin-sija oli nimenomaan Mytikas-huipulla, ja sen

itäpuolista Stefani-huippua (2908 m) pidetään vain Zeuksen valtaistuimena. Näihin perimätietoihin ei kuitenkaan ole viitteitä antiikin kirjallisuudessa.

TARINOITA JA MUISTOJA

Matkalla alas Mytikakselta vastaan tuli jo seuraava parivaljakko, kaksi miestä puolijuoksua kiinnittämättä mitään huomiota rinteen jyrkkyyteen. Vaihdoimme heidän kanssaan pari sanaa ja kävi ilmi, että he olivat kotoisin Itävallasta ja kyselyyni miltä, Olympos heidän mielestään vaikutti, he vastasivat nauraan ”na, vielleicht ein bissl flach”, ennen kun jatkoivat matkaa ylöspäin.

Olympokselle kiipeilee nykyään peräti 10 000 henkeä vuodessa, mutta heistä vain osa Mytikakselle tai Stefanille. Vuorella voi siis törmätä yllättävän moneen kiipeilijään, vaikka se onkin lokakuusta huhtikuuhun saakka lumen peitossa, paikoitellen jopa kymmenen metriä paksujen kinosten alla. Stefanille on pakko kiivetä köysien ja vajereiden avulla, ja noin 20 prosenttia myös Mytikakselle nousijoista turvautuu näihin apuvälineisiin. Kiipeilyä alueella ei pidä aliarvioida, siellä kuolee ihmisiä vuosittain erilaisissa onnettomuuksissa, ja menehtyneille pystyte-

tyt muistomerkit osoittavatkin, että jokainen liikkuu omalla vastuullaan. Mieleenpainuvien muistomerkeistä on (kenties lumivyöryssä) 5. joulukuuta 1976 kuolleen kuuden miehen kunniaksi. Lyhyt epigrammi jäljittelee runoilija Simonideen tunnettua Thermopylai-epigrammia: ”Heidän muistokseen, jotka kuolivat siellä, missä halusivatkin kuolla”.

Mytikakselta jatkoimme itään päin Zeuksen valtaistuimen toiselle puolelle, koska emme halunneet palata takaisin samaa reittiä. Täällä on rehevä Muusien tasanko, jossa vuohilaumat laiduntavat, ja 2760 metrin korkeudella Giosos Apostolidis -niminen vuorimaja. Noin 60 vuodepaikan maja oli vain puoliksi täynnä. Siellä, kuten myöskään huipulla, ei ole kännykkäyhteyttä, joten meidän oli jatkettava matkaa parisen kilometriä alemmalle huipulle voidaksemme lähettää viestejä kotiin. Paluumatkalla aurinko oli jo laskemassa ja tasangolle levisi hetkessä sumua ja kylmää, lämpötila laskeutui syykuussa tällä korkeudella jo alle nollan asteen.

Seuraavana aamuna laskeuduimme rinnettä Litokhorin lähettävälle kauniin lehtipuumetsän poikki. Valtavien puiden välissä patikoidessamme kuulumme äkkiä kellojen kilinää ja huutoa, ja törmäsimme ylöspäin matkalla olevaan muulikaravaaniin. Siinä oli kymmenen muulia täydessä lastissa ja kaksi agiotaattia eli muulinajajaa. Satakunta vuotta sitten tällaiset karavaanit olivat tavallisia Kreikan maaseudulla, mutta en ollut koskaan aiemmin itse nähnyt sellaista. Huutaen tiedustelimme, minne heillä oli matka, kun emme olleet tulleet ajatelleeksi, että vuorimajoihin voidaan kuljettaa päivittäin ruokaa ja juomaa ainoastaan muuleilla. ”Antakaa meille vaimonne, voimme kantaa heidätkin ylös”, agogiaatit huusivat meille, ennen kuin hävisivät puiden taakse. Jäimme pohtimaan, olisiko kentauri Nessos, jolle Herakles myytiin mukaan antoi vaimonsa Deianeiran vietäväksi joen yli, ollut kenties todellisuudessa tavallinen agiotaatti.

Lopulta laskeuduimme vuorelta hiukan väärässä kohdassa, josta oli parinkymmenen ki-

lometrin matka autiota asfaltoitua vuoritietä pitkin Litokhoriin. Yritimme soittaa taksin, mutta kenttää ei ollut, joten väsyneinä ryhdyimme kävelemään tietä pitkin. Kymmenen minuutin kuluttua takaa ilmestyi auto, joka kuin ihmeen kaupalla osoittautui taksiksi. Kävi ilmi, että kyseessä oli koko Olympoksen ainoa taksi. Ihmetellessämme onneamme kuski totesi tällaisia ihmeitä tapahtuvan vuorella päivittäin – siellä kuulemma melkein mikä vain on mahdollista!

OLYMPOS ANTIIKIN AIKANA

Eräänä sateisena ja sumuisena päivänä elokuun alussa 1913 ensimmäiset länsimaalaiset nousivat Olympokselle. He olivat sveitsiläinen valokuvaaja ja alpinisti Frédéric Boissonas ja hänen ystävänsä. (Boissonas oli kymmenisen vuotta aikaisemmin valloittanut kameroineen Mont Blancin.) Apuna ja oppaana heillä oli Khristos Kakkalos Litokhorin kylästä: ”Kiinnittäydyimme toinen toisiimme muulien köydellä ja seurasimme Kakkalosta, joka kiipeili paljain jaloin kuin villikissa ylöspäin petollisten, helposti vierivien pikkukivien peittämiä, jyrkkiä ja liukkaita

Muistomerkki Zeuksen valtaistuimen juurella.

kalliolohkareita pitkin...” kertoi Boissonas komemuksestaan. Jotkut Olympos-vuoren paikkanimistä ovatkin heidän keksimiään, esimerkiksi ”Zeuksen valtaistuin” ja ”Muusien tasanko” (aikaisemmin oikeastaan ”Jumalten tasanko”).

Olympoksen huipulle on aina ollut vaikeaa päästä, ehkä antiikin kreikkalaiset juuri siksi kuvittelivatkin jumalten asuvan siellä? Pindaros (*Isthm.* 7.44-48) kertoo, miten siivekäs Pegasos-hevonen heitti Bellerofonin selästään tämän pyrkiessä Olympokselle. 200-luvulla jKr. eläneen latinankielisen maantieteilijän ja tietojen keräilijän C. Iulius Solinuksen mukaan (*De memorabilibus mundi* 8.5) Olympoksen huipulla oli kuitenkin Zeukselle pyhitetty alttari. Plutarkhos puolestaan kertoo aleksandrialaisen filosofin Johannes Filoponoksen mukaan (Plut. fr. 191 Sandbach) myös pappien säännöllisistä kulttivierailuista Olympoksen huipulle.

Helmut Scheffel, saksalainen konsuli Voloksessa, lähti 1920-luvun alussa ensimmäisenä etsimään jäänteitä Solinuksen mainitsemasta kulttipaikasta ja raportoi löytäneensä kulttitoimintaan viittaavaa keramiikkaa Agios Antonios-nimiseltä huipulta (2817 m). Se sijaitsee noin puolitoista kilometriä etelään Mytikakselta. Scheffel keräsi paikalta kymmeniin erilaisiin juoma-astioihin ja pieniin kulhoihin kuuluneita keramiikan paloja satamäärin. Vasta 1960-luvulla saatiin lisää tietoa huipulla olleesta kulttipaikasta, kun sinne rakennettiin säähavaintoasema. Paikalta löytyi paitsi alttarista peräisin olevaa tuhkaa myös lisää keramiikkaa, rahoja sekä osia steeloista ja veistojalustoja, mukaan lukien kolme fragmentaarisesti säilynyttä piirtokirjoitusta Zeus Olympiokselle. Ne ovat korkeimmalta löydetty kreikankieliset piirtokirjoitukset maailmassa (*SEG* LVI 732-734) ja niistä yhdessä mainitaan pappi, joka on siten viittaus organisoituun kulttitoimintaan; piirtokirjoitukset ajoittuvat hellenistiseltä ajalta keisarikaudelle. Vanhin rahoista on 200-luvulta eKr., mutta suurin osa on myöhäisantiikin ajoilta viimeisenä Leo I:n (457–473) lyöttämä kultaraha. Zeus

Olympioksen pyhäkkö on siten mielenkiintoinen esimerkki siitä, miten pakanallinen uskonto varsinkin maaseudulla (ja miksei vuoristoissa) jatkoi elämäänsä vielä Theodosius I:n ediktien jälkeen.

Agios Antonios ei ole huipuista ainoa, johon Olympos-vuorella liittyy kulttitoimintaa. Sama pätee myös Profeetta Eliaksen huippuun (2803 m), jolle niin ikään voi patikoida. Pyhän Eliaksen päivänä heinäkuussa lähtee juhlakulkue vuositain liikkeelle Pyhän Dionysioksen luostarilta kohti huipulla olevaa kappelia. Samalla tavalla ovat varmasti antiikin aikaankin papit kerran tai pari vuodessa johtaneet kulkueen vuoren juurelta Zeuksen pyhäkölle.

ZEUKSEN KULTISTA VUORTEN HUIPUILLA

Zeusta palvottiin usein vuorten huipuilla taivaan ja sateen jumalana. Tunnetuin tapaus tällaisesta pyhäköstä on Lykaionin vuorella Arkadiassa, jossa valtavan suuri tuhka-alttari peittää vuoren toiseksi korkeimman huipun (1382 m). Kulttitoiminta alkoi siellä viimeistään mykeneläiskaudella, ellei jo myöhäisneoliittisella- tai varhaispronssikaudella (3000-luvulla eKr.). Vähän alempana rinteessä on stadion, hippodromi, stoa, vierastalo, kaksi lähdetä, kylpylä sekä muita muistomerkkejä.

Ateenan lähetytyiltä on lisää Zeuksen vuorenhuippupyhäköitä, joissa Olympoksen kiipeilyn innoittamana minun tieteenkin piti käydä. Tärkein näistä sijaitsee Parneksen korkeimmalla huipulla (1412 m), jossa 1950-luvulla kaivettiin yli sadan neliömetrin suuruinen tuhalla peitetty alue. Maasta löytyi suuria määriä eläinten luita, keramiikkaa sekä tuhansia keihäänkärkiä, miekkoja, kilpiä, sirppejä, veitsiä, pukuneuloja, kattiloiden osia jne. Ne ajoittuvat 900-luvun lopulta 500-luvulle eKr. saakka, ja löytömäärän perustella tämän paikan on täytynyt olla yksi tärkeimmistä Attikan varhaisista pyhäköistä. Valitettavasti löydöt on julkaistu erittäin puut-

teellisesti, eikä löytöpaikalle enää pääse, koska se on sotilasaluetta.

Toinen, miltei yhtä merkittävä samantyyppinen pyhäkkö on Hymettoksen huipulla (1026 m), jossa Carl Blegen ja Rodney Young kaivoivat 1920- ja 1930-luvulla; heidän löytönsä Merle Langdon julkaisi 1970-luvulla väitöskirjana. Paikalta löytyivät Zeuksen alttarin jäännökset, jotka koostuivat tuhasta, poltetuista eläinten luista ja keramiikasta. Keramiikka ajoittuu 1100-luvulta eKr. aina 500-luvulle jKr. Paikka on erityisen tärkeä 700-luvun lopun ja 600-luvun keramiikkapaloihin kaiverretuista piirtokirjoituksista, joiden suuren määrän perusteella Hymettoksen huipulta on periaatteessa löytynyt enemmän varhaisia attikalaisia piirtokirjoituksia kuin yhdestäkään muusta kohteesta. Mielenkiintoinen on myös pyhäkön uusi kukoistus myöhäisantiikin aikana, mikä monella tavalla muistuttaa tilannetta Olympos-vuorella.

Hymettoksen huipulle pääsee helposti joko kiipeillen Kaisarianin luostarilta tai sitten huipulle asti johtavaa asfalttietä. Arkeologinen kohde itse on kuitenkin pahasti kasvanut umpeen ja siten vaikea löytää. Kävimme siellä kesällä 2020 arkeologisen kenttätökurssin kanssa, ja kohteen paikallistaminen olikin sopiva tehtävä opiskelijoille, jotka näin saivat kokemusta inventointityöstä. Tunnin etsiskelyn jälkeen olimme tunnistanee alttarin pienessä syvennyksessä puskien peittämänä ja keräilleet kokoon sadoittain lähinnä geometriselle ja arkaaiselle kaudelle ajoittuvia keramiikan paloja. Paluumatkalla paikalle ilmestyi kuin tyhjältä mies polkupyörällä, ja kävi ilmi, että hän on Merle Langdonin paikallinen opas. Vaihdoimme muistoja Langdonista, minkä jälkeen hän lupaili näyttää meille lisää kohteita Hymettoksella, jonka varmasti tuntee paremmin kuin kukaan muu. Koronarajoituksista ja muista työtehtävistä johtuen lupaus jäi valitettavasti vielä lunastamatta. – Pausanias (1.32.2) mainitsee Zeus Ombrioksen alttarin Hymettoksen huipulla ja Langdon on vakuuttanut siitä, että kyseessä on juuri Blegenin ja

Youngin kaivama pyhäkkö ja Zeusta olisi siis palvottu siellä sateen tuojana. Hymettos on vielä tänäänkin tunnettu sateen tuojana – ”sadetta tulee, kunhan tummia pilviä kerääntyy vuoren ylle”, kuuluu vanha ateenalainen sanonta.

Hymettoksen huipulta avautuu uskomaton näkymä yli koko Ateenan Pireukseen ja Faleroniin saakka, joiden takaa vielä Aiginan ja Salamiin saaretkin erottuvat. Aiginan saaren korkein Oros -niminen vuori on myös pyhitetty Zeukselle sateen tuojana. Pausaniaan mukaan (2.30.4) Aiginan kuningas Aiakos, Akhilleuksen ja Aiaan isoisä, kääntyi aikoinaan Zeuksen puoleen pyytäen apua pitkään kestäneeseen kuivuuteen. Kun Zeus antoikin sateen, Aiakos rakennutti pyhäkön Zeus Hellanioksen kunniaksi Oroksen korkeimmalle huipulle (531 m). Orokseen liittyy vastaavanlainen perimätieto kuin Hymettokseen – aiginalaisten mukaan pilvet Oroksen yläpuolella ovat varma merkki tulevista sateista.

Zeus Hellanioksen kultti juontaa juurensa 700-luvun jälkipuoliskolle eKr., ja perustettiin arkeologisten tietojen mukaan pronssikautisten raunioiden päälle. Vuoren huipulla oli alttari ja pieni temppeli, alempana pohjoisrinteessä taas Aiginan ehkä runsaimman lähteen vieressä oli toinen pyhä alue, jolta noustiin vuoren huipulle varsinaisia kulttimenoja varten. Vuoren huipulla nykyisin sijaitsevasta Agios Eliaksen kappelista avautuu huikea näköala koko eteläisen Saroninlahden ylitse, lännessä Methanaan ja Porokseen saakka, idässä Attikan niemimaan eteläkärkeen. Tällaisella paikalla sijainneen pyhäkön tarkoitus oli varmasti aikoinaan viestittää ympäristölle aiginalaisten herruudesta merellä.

Vuorenhuipuilla sijaitsevat pyhäköt saattavat joskus myös merkitä rajaa kahden tai useamman kaupunkivaltion välillä. Esimerkiksi Zeuksen pyhäkkö Parneksen huipulla on luultavasti toiminut jonkinlaisena rajapyykkinä Attikan ja Boiotian välissä. Toinen esimerkki on Zeus Apesantioksen pyhäkkö, joka sijaitsee Peloponnesoksella Nemean läheisyydessä Apesasvuoren

Zeus Ombrioksen alttarilta Hymettoksella kerättyä saalista tutkitaan viinilasillisen äärellä. Kuvassa Nikolai Paukkonen ja Anu Ketonen.

huipulla (873 m). Se on helposti tunnustettavissa äkkijyrkistä ylärinteistä ja loivist alarinteistä, joissa Herakleen sittemmin tappama Nemean leijona aikoinaan levitti kauhua. Vuori oli helposti puolustettava, mikä taas selittää miksi siellä keskiajalla ja varhaismodernilla kaudella oli linnoitus, luostari ja kyläyhteisö.

Zeus Apesantioksen alttarin voi yhä havaita suurista tuhkasta mustaksi värjäytyneistä läikistä, joiden keskeltä kiinnostunut vierailija keräilee hetkessä kokoon kasan verran keramiikkaa 700-luvulta ainakin 300-luvulle eKr. Apesavuoren pyhäkkö toimi antiikin aikaan Kleonain rajamerkkinä pohjoisessa sijainneita Korinttia ja Sikyonia vastaan viestien niille samalla Nemean kuuluvan Kleonaille, tai hellenistisellä kaudella Argokseen. Ehkä Pausaniaan kertomus Perseuksesta ensimmäisenä kuolevaisena, joka kiipesi Apesakselle uhraamaan Zeukselle (2.15.3), onkin myöhäisempi myytti, jonka tarkoituksena olisi ollut alleviivata Nemean kuuluneen Argokselle.

LOPUKSI

Vuoret ja ennen kaikkea vuorenhuiput viestittävät meille liminaalisuutta erottaessaan maantieteellisesti eri alueita toisistaan. Vuorten huipuilla ihminen on tavallaan myös maan ja taivaan välimaastossa. Kiipeily saattaa lisäksi olla paitsi raskasta, myös vaarallista, ja siten asettaa kiipeilijät koettuun elämän ja kuoleman väliseen tilaan. Tästä johtuen vuoret muuttuvat ihmisten silmissä helposti tarunhohtoisiksi, eikä ole vaikeaa ymmärtää, miksi vuoriin on aina liitetty myyttejä ja tarinoita. Vuoret ja vuorenhuiput olivat kuitenkin antiikin aikana oleellinen osa ihmisten elämää, mikä on nykymaailmassa joskus tapana unohtaa. 📍

KIRJALLISUUTTA

F. van den Eijnde, 'The Forgotten Sanctuary of Zeus on Mt. Parnes', *Talanta* 42–43 (2010–2011), 113–128.

W. Gauss, 'Prähistorische Funde vom Gipfel des Oros auf Ägina', teoksessa F. Lang, C. Reinholdt & J. Weilhartner (toim.), *ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΟΣ. Archäologische Forschungen zwischen Nil und Istros. Festschrift für Stefan Hiller zum 65. Geburtstag*, Wien 2007, 125–138.

H. Goette, 'Το Ιερό του Διός Ελληνίου στο Όρος της Αίγινας', teoksessa E. Konsolaki-Giannopoulou (toim.), *Αργοσαρωνικός. Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αργοσαρωνικού II. Από τους Σκοτεινούς χρόνους έως το τέλος της Ρωμαιοκρατίας*, Ateena 2003, 23–28.

B. Kyriazopoulos & G. Livadas, 'Αρχαιολογικά ευρήματα επί της κορυφής του Ολύμπου Άγιος Αντώνιος', *ArchDelt* 22A (1967), 6–14.

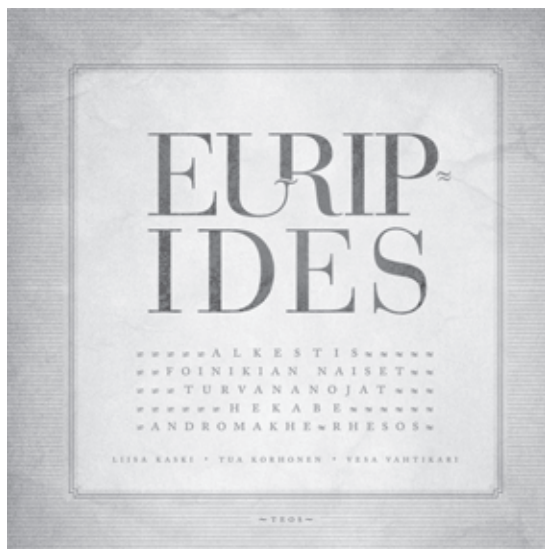
G. Kyritzis, *Ο Όλυμπος του Frédéric Boissonas: η πρώτη ανάβαση στην κατοικία των θεών, οι πρώτες φωτογραφίες του μυθικού βουνού*, Litochoro 2018.

M. Langdon, *A Sanctuary of Zeus on Mount Hymettus* (Hesperia Suppl. 16), Princeton, N.J. 1976.

A. Lichtenberger, *Der Olymp: Sitz der Götter zwischen Himmel und Erde*, Stuttgart 2021.

VANKKA TIETO- JA LUKUPAKETTI: EURIPIDEELTA KUUSI NÄYTELMÄÄ SUOMEKSI

HANNU K. RIIKONEN

Euripides, *Alkestis*, *Foinikian naiset*, *Turvananojat*, *Hekabe*, *Andromakhe*, *Rhesos*. Suomentaneet Liisa Kaski, Tua Korhonen ja Vesa Vahtikari. Toimittanut Vesa Vahtikari. Helsinki: Teos 2020. 684 sivua.

Ensimmäinen antiikin tragedioiden suomennos oli klassisten kielten opettajan Kaarlo Forsmanin vuonna 1885 ilmestynyt käännös Sofokleen *Antigonesta*, jota seurasi Forsmanin kääntämä Aiskhyloksen *Agamemnon* vuonna 1897. Ensimmäinen Euripides-suomennos oli hieman yllättävä, L. Th. Tudeerin artikkeliin ”Kreikkalainen satyyrinäytelmä” sisältyvät katkelmat *Kykloopista* (Valvoja 1916). Antiikin draamojen

tutkimuksen perusteos, Aristoteleen *Runousoppi*, ilmestyi ensimmäisen kerran suomeksi J. V. Calamniuksen kääntämä vuonna 1871. Sen jälkeen antiikin draamoja on suomennettu sangen sporadisesti, niin että 2010-luvun alkuun asti suurin osa oli edelleen kääntämättä. Aristoteleen *Runousopista* oli toisaalta ilmestynyt kaksi uutta suomennosta, Pentti Saarikosken ja Paavo Hohdin. 2010-luvulta alkaen tilanteeseen on tullut totaalinen muutos. Vuonna 2012 ilmestyi useiden tekijöiden toimittama Aristoteleen *Runousoppi*. *Opas aloittelijoille ja edistyneille*, johon sisältyvän Aristoteleen tekstin olivat suomentaneet Kalle Korhonen ja Tua Korhonen. Vuonna 2018 ilmestyi Tua Korhosen toimittama Sofokleen neljän näytelmän suomennos, kääntäjinä Korhosen lisäksi Tommi Nuopponen ja Vesa Vahtikari. 2010-luvulla tilanne on muuttunut myös roomalaisen tragedian kohdalla: suomeksi on nyt luettavissa useita Senecan tragedioita.

Myös Euripideen kohdalla tilanne on nyt ratkaisevasti muuttunut, sillä aikaisempien suomennosten rinnalle on saatu kuusi hänen ennen suomentamatonta näytelmäänsä, tai tarkasti ottaen viisi näytelmää ja tuntemattoman tekijän *Rhesos*, joka aikaisemmin on usein pantu Euripideen nimiin (tekijäkysymystä ei ole ratkaistu – yhtenä tekijäehdokkaana on mainittu Neoptolemos-niminen näyttelijä).

Uusi, Vesa Vahtikarin toimittama Euripides-suomennosvalikoima ei ole vain suomennos, sillä mukana on runsaasti taustoittavaa aineistoa. Kääntäjinä ja esittelytekstien ja selitysten laatijoina ovat toimineet Liisa Kaski (*Foinikian naiset*, *Turvananojat*, *Andromakhe*), Tua Korhonen (*Alkestis*, *Rhesos*) ja Vesa Vahtikari (*Hekabe* sekä Euripideen yleisesittely). Heta Reitala ja Timo Heinonen ovat kirjoittaneet katsauksen Euripideen dramaturgiaan ja Erkki Sironen on laatinut antiikin nimistä hyödyllisen luettelon, josta ilmenevät vokaalien kestot ja tavujen painotukset. Teoksen kuudesta näytelmästä Troijan tarupiiriin kuuluvat *Andromakhe*, *Hekabe* ja *Rhesos*, joista *Rhesos* on kiinnostava sikäli, että

siinä Troijan sotaa tarkastellaan nimenomaan troijalaisten näkökulmasta. Theeban tarupiiriin puolestaan kuuluvat *Foinikian naiset* (laajin säilynyt kreikkalainen tragedia) ja *Turvananojat*. *Alkestis* sen sijaan on Troijan ja Theeban tapahtumista erillään.

Euripidesta käsittelevän aineiston ohella taustoittavista artikkeleista ja viitteistä käy havainnollisesti ilmi antiikin Kreikan draamakirjallisuuden rikkaus ja miten paljon siitä on kadonnut. Myös teatterin ja draamaesitysten käytännöistä teos tarjoaa monipuolista tietoa. Euripides suhteessa Aristofaneeseen tulee myös esille – Euripideshan esiintyy henkilönä Aristofaneen komedioissa. Sen sijaan Aristoteleen *Runousopissa* mainittu ja Platonin *Symposionissa* esiintyvä *Agathon* jää huomiotta. Hän olisi kiinnostava vertailukohta, olkoonkin, että hänen näytelmänsä ovat kadonneet.

Tässä ei tietenkään ole mahdollista käsitellä kutakin näytelmää. Sen sijaan otan esille joitain näkökulmia, joihin tulin erityisesti kiinnittäneeksi huomiota tätä suomennosvalikoimaa lukiessani. Niitä ovat etenkin Ateenan demokratia ja siihen liittyvä kysymys sananvapaudesta, naisen asema sekä lyyrisyys, jota ei välttämättä tule aina ajatelleeksi Euripideen yhteydessä.

Euripidesta on aivan epäilemättä kiinnostanut Ateenan poliittinen järjestelmä. Tämä tulee selvimminkin esille *Turvananojissa*, jossa Theseus eräänlaisena myyttisenä vastineena Ateenan demokratian määritellelle Perikleelle toteaa väittellessään yksinvaltaista järjestelmää noudattavasta Theebasta saapuneen airueen kanssa: ”Ateena on vapaa valtio. / Kansa hallitsee, kukin vuotuisella vuorollaan / eikä rikkaalle anneta etusijaa / vaan myös köyhällä on yhtäläinen arvo”. Tasa-arvoa puolestaan korostetaan *Foinikian naisissa*, jossa Iokaste toteaa: ”Sillä yhdenvertaisuus on ihmisille vakauden tae: / vähäosainen aina kyräilee sitä, jolla on enemmän / ja nostattaa vihollisuuksien päivät. Juuri Tasa-arvo on järjestänyt ihmisille mitat / ja punnukset, asettanut kaikki luvut ja määrät”. Theseus tuo esille myös, miten vapau-

teen kuuluu se, että joka haluaa ehdottaa jotain hyödyllistä valtiolle, saa sen tuoda julki. Samoin Theseus sanoo: ”Teinhän kansasta yksinvaltiaan, kun vapautin Ateenan / asettamalla sen kansalaisille yhtäläisen äänioikeuden.” Maininta kansasta yksinvaltiaana tuo suorastaan mieleen ”Kansainvälisen” sanat ”kansa kaikkivaltias”. Euripides tarkastelee vapautta myös toiselta kannalta: ”Ei ole olemassa kuolevaista, joka on täysin vapaa. / Jokainen ihminen on joko rahan tai kohtalon orja, / tai sitten kaupungin väkijoukko tai kirjoitetut lait / estävät häntä tekemästä, niin kuin hän haluaisi,” toteaa nimihenkilö *Hekabessa*.

Erityisenä ansiona Euripideen näytelmien ja yleensäkin kreikkalaisten näytelmien taustoituksessa voidaankin pitää yhteiskunnallisen ja historiallisen kontekstin huomioimista. Samalla kuitenkin Liisa Kaski huomauttaa aiheellisesti: ”Yhteiskunnallisuudestaan huolimatta kreikkalainen tragedia ankkuroituu aina kuitenkin pohjimmiltaan jonnekin ajankohtaisuuksien tuolle puolen.” (s. 545)

Omasta puolestani kiinnittäisin kuitenkin vielä huomiota erääseen Theseuksen repliikkiin, joka osoittaa Euripideen kiinnostusta poliittiseen ajatteluun. Theseus nimittäin toteaa, että ”Kansalaisia on näet kolme ryhmää: / hyödyttömät rikkaat, jotka aina himoitsevat lisää; / sitten ne joilla ei ole mitään, ne joilta puuttuu / elanto – ne hurjat keskittyvät kateuteen, / tuikkaavat piikkejään parempiosaisiin, aina alttiina / katalien kansankiihottajien petollisille puheille; / ja näiden keskellä kolmas ryhmä turvaa yhteisöt, vaalii järjestystä, jonka kukin kaupunki on säättänyt”. Tämä yhteiskunnan jakaminen kolmeen ryhmään ennakoii kiinnostavalla tavalla sitä, mitä Aristoteles sanoo *Politiikka*-teoksensa neljännessä kirjassa: ”Kaikissa valtioissa on kolme osaa: hyvin rikkaat, hyvin köyhät ja kolmantena näiden keskiväliin sijoittuvat. Jos myönnetään, että kohtuus ja keskiväli on parasta, selvästi myös keskiverto määrä onnen lahjoja on kaikille parasta. Silloin on helpointa seurata järkeä, kun taas hyvin kauniille, hyvin vaikutusvaltaisille,

hyvin jalosukuisille ja hyvin rikkaille sekä myös heidän vastakohdilleen hyvin köyhille, hyvin heikoille ja vähän arvostetuille on vaikeaa totella järkeä. Näistä ensin mainituista tulee röyhkeitä ja suurrikollisia ja jälkimmäisistä pahantekijöitä ja pikkurikollisia.” (suom. A. M. Anttila) Mänttäläiseen myös, että Euripideen ja Aristoteleen näkemysten yhteydestä oli aikoinaan mainittu valtiotieteilijä Tuttu Tarkiainen mittavassa teoksessaan *Demokratia. Antiikin Ateenan kansanvalta* (1959).

Euripideen tyyllinen asteikko ulottuu yksityiskohtaisesti kuvatusista väkivallasta herkkään lyirisyyteen. Edellisestä voidaan mainita surmaamiskohtaukset, joissa ruumiinosat on tarkasti pantu merkille, kuten esimerkiksi Sanansaattajan kuvauksessa Eteokleen ja Polyneikeen kamppailusta *Foinikian naisissa*: ”Vatsapuoltaan varjellen hän näet vetäytyi / nujakasta irti, astahti vasemmalla jalallaan / taakse, oikealla eteen, ja upotti miekkansa liki / Polyneikeen napaa, sovitti sen nikamien väliin”. Huumorintäyteistä realismia on puolestaan *Alkestiissa* miespalvelijan kuvauksessa humaltuneesta Herakleesta: ”Murattikoristeisen suuren maljan hän otti kouriinsa, / nautti sekoittamatonta viiniä, tumman viinirypäleen tuotetta, / kunnes ihan hehkui tulisen viinin huuruista; / kietoi päähänsä vielä myrttiseppeleen / ja ulvahteli nuotin vierestä!” Entä mitä Herakles itse sanookaan: ”Kuolevaisen pitää kuule ajatella kuolevaisia ajatuksia. / Ylevien ja kulmat kurtussa kulkevien elämä ei ole elämää vaan / puhdasta kurjuutta”. Aiheellisesti Tua Korhonen pohtiikin *Alkestista* tragikomediana. Muistan itse nähneeni *Alkestiin* Tukholman Dramatenin vierailunäytöksenä, jossa nimihenkilön apen saapuminen paikalle sai groteskin-huvittavan sävyn hänen tuodessaan seppelettä ja kehuessa Alkestista käyttämällä ilmausta ”hennes solidaritet”.

Hienovireisestä lyirisyydestä puolestaan hyvän esimerkin tarjoaa Hermionen laulu *Andromakheessa*:

*Olisinpa tumma lintu
Fthian maasta siipineni
soutelisin sinne missä ensi kerran
mäntypuinen pursi halkoi polun
rantatörmäin väliin tummaan.*

Hermionen laulussa on samaa vaikuttavuutta kuin Octavian valituksessa Senecan nimiin pannussa *Octaviassa*, Ofelian laulussa *Hamletissa* tai Desdemonan laulussa *Othellossa*. Euripideen lyirisuus ilmenee myös Antigonen laulussa *Foinikian naisissa*:

*/.../ mikä lintu
tammen tai pihtakuusen kruunussa
lehvien keskellä yksin jäänyt itkevä äiti
laulaisi yhtä minun kipuni kanssa?*

*Itken ja voihkin ja ennalta valitan
tätä elämänpitkää yksinäisyyttä
kyynelten ikuisessa virrassa.*

Vastaavanlaista lyirisyyttä on myös Runottaren laulussa *Rhesoksessa*. Paikoitellen näissä jaksoissa tulee Sapphon lyirisuus mieleen.

Nyt suomennettuja kuutta näytelmää lukiessa ei voi olla kiinnittämättä huomiota nais-hahmoihin ja naisia koskeviin repliikkeihin. Andromakhe, Hekabe, Hermione ja Iokaste ovat ensinnäkin kaikki vaikuttavia hahmoja. Toisaalta vastapainona Hermionen ja Andromakhen sanailu on kaukana kaikesta ystävällisyydestä ja Andromakhe itsekin toteaa: ”Naisen pahuus! / Millainen onnettomuus me olemme ihmiskunnalle!” Ja kun Hermione on todennut ”Siitä että naisia käy ovista sisään ei seuraa / mitään tervettä, vaan määrättömän paljon pahaa,” joutuu kuoro varoittelemaan: ”Liikaa jo annoit kieleksi laulaa omaa sukupuoltasi / vastaan! Sinulle se nyt sallittakoon, mutta naisten / olisi kyllä syytä kaunistella naisellisia vikoja.” *Alkestiissa* puolestaan palvelijatar toteaa: ”Ei kai voi vaimo miestänsä suuremmin kunnioittaa / kuin olla miehensä puolesta valmis kuolemaan?”

Kreikkalaisen draaman lyyrysten osuuksien taidokkaita runomittoja ei näissä Euripides-suomennoksissa ole käytetty. Niitä korvaamaan säkeet on typografisesti hajotettu modernia runoa muistuttaviksi. Ratkaisu toimii hyvin. Mainion esimerkin tarjoavat *Andromakheessa* nimihenkilön porrastetuiksi asetetut säkeet kuvaamassa kyynelten tippumista:

*Kyynelet
kymmenet
laskivat
poskia pitkin*

Toinen onnistunut ratkaisu on Ferain miesten kuoron laulujen asettaminen kolmion muotoon *Alkestiissa*. Kreikkalaiselle tragedialle tyypillisiä tuskanhuutoja on toisinaan käännetty suomalaisilla ilmauksilla ”ai ai oi voi” ja ”Oivoi!”, mutta toisinaan ne on jätetty kreikkalaiseen muotoon, kuten ”o-ii o-ii” tai ”o-to-to-toi”.

Taustoitavissa osuuksissa on runsaasti sekä Euripideen dramatiikkaa että yleensä kreikkalaista kulttuuria ja ajattelua valaisevaa aineistoa. Mainittakoon vain sellaiset käsitteet kuin *epifania*, *flotimia*, *hamartia*, *pathos* ja *parrësia*. Mukana on viittauksia myös Euripideen näytelmien myöhempiin esityksiin ja myöhempiin myyttiaiheisiin teoksiin. Euripideen dramaturgiaa käsittelevässä artikkelissa on kiinnostavasti esillä saksalaisten romantikkojen ja Friedrich Nietzschen antiikkia koskevia käsityksiä.

Varsin paljon huomiota on kiinnitetty kohtiin, joita tutkijat ovat pitäneet interpolaatioina. Usein, mutta ei suinkaan aina, on mainittu myös perustelu, miksi jotain kohtaa on pidetty myöhempänä lisäyksenä. Kun toisinaan perusteluna on esimerkiksi jokin epäjohdonmukaisuus tai vaikka kielellinen erikoisuus, joutuu kysymään, pitääkö kirjailijan tekstiltä todella koko ajan vaatia täyttä johdonmukaisuutta tai sitä, että hän on erehtymätön oman tekstinsä suhteen.

Käännökset edustavat korkeaa tasoa, eivätkä kielellisen ja tyyllillisen tasonsa puolesta kalpene

varhaisempien, runoilijoiden tekemien käännösten rinnalla. Tietenkin joidenkin yksittäisten sanojen käännöksistä voi olla eri mieltä tai katsoa, että ne eivät sovi tyyliin. Itse vierastan anakronistisilta vaikuttavien sanojen kuten kenraali ja neiti käyttöä antiikin suomennoksissa, enkä myöskään ole innostunut sanasta kalmo tarkoittamassa kuollutta ruumista tai sanasta alkerta tarkoittamassa manalaa. Jotenkin oudolta tuntuu ilmaus ”naiseva riitä”, vaikka vastaakin alkutekstin ilmausta ”gynaikeia eris”. Suomenoksen ilmaus ”Ava jo ankarat silmäsi” *Rhesoksessa* yksinkertaistaa tarpeettomasti alkutekstiä, jossa sanotaan: ”Ava luomiesi gorgonkatseinen istuin”, josta barokin ajan runoilija olisi varmasti iloinnut (selityksissä tosin alkuperäinen ilmaus on mainittu). Entä miksi suomentaa ”kysyä Teiresialta /.../, josko hänellä olisi kertoa”, kun luontevampaa suomea olisi ”kysyä Teiresialta /.../, olisiko hänellä kertoa”. Hyvää suomea ei myöskään ole ”että oliko varmasti kuollut” (pro ”oliko varmasti kuollut”).

Teos on huolitellusti toimitettu. Vain joissain detaljeissa on epätasällisyyksia ja painovirheitä, esim. Acciuksen elinvuodet sivulla 147. Lähdekirjallisuudesta jäin lähinnä kaipaamaan Euripideen *Foinikian naisiin* liittyen Georges Steinerin teosta *Antigones* (1989). Maarit Kai-miolta on mukana yksi Arctoksessa ilmestynyt artikkeli mutta ei hänen kahta monografiaansa kreikkalaisesta draamasta. Antiikin mytologian aiheiden myöhemmän käytön osalta on turvaututtu Herbert Hungerin vanhaan kunnon leksikoniin, mutta ei esimerkiksi J. Davidson Reidin toimittamaan laajaan kaksiosaiseen teokseen *The Oxford Guide to Classical Mythology in the Arts, 1300-1990* (1993).

Kokonaisuutena voi hyvillä mielin todeta, että tämän kuusi Euripideen näytelmää sisältävän teoksen myötä mahdollisuudet tutustua suomen kielellä Euripideen näytelmätuotantoon ja sen taustoihin ovat kertaheitolla ratkaisevasti parantuneet.

Yhdistyksen toiminnan tavoitteet

Yhdistyksen tarkoituksena on taloudellisesti ja muilla tavoin tukea Suomen Ateenan-instituutin toimintaa tutkimuksen, koulutuksen ja yleisen kulttuurivaihdon alueilla ja siten auttaa ymmärtämään kreikkalaista kulttuuria ja sen merkitystä länsimaiselle hengenviljelylle. Tarkoituksensa toteuttamiseksi yhdistys järjestää esitelmää, seminaareja, matkoja ja jakaa stipendejä sekä julkaisee lehteä. Toimintansa tukemiseksi yhdistys kerää jäsenmaksuja ja hakee avustuksia sekä vastaanottaa lahjoituksia.

Yhdistyksen jäsenistö

Yhteensä jäsenmaksun oli vuonna 2020 suorittanut vain 30 jäsentä. Keskimäärin vuosina 2016–2019 jäsenmaksun oli suorittanut 120 jäsentä. Varsinainen jäsenmäärä (239 jäsentä) on kuitenkin jonkin verran korkeampi kuin maksumuutosten määrä (ainaisjäsenet, perhejäsenyys = kaksi henkilöä samasta taloudesta). Jäsenmäärä on ollut viime vuosina muuttumaton. Vuonna 2020 yhdistys sai kaksi uutta jäsentä ja menetti yhden.

Johtokunta

Yhdistyksen johtokuntaan kuuluivat vuonna 2020 FM Katja Varakas (pj.), FM Maarit Nieminen (vpj.), FM, Lassi Jakola, FT Ilkka Kuivalainen, FM Kaarina Lyhykäinen, Dos. Leena Pietilä-Castrén, FM Maija Pohjanpalo, FT Vesa Vahtikari, FM Jamie Vesterinen (siht.), FT Marja Vierros.

Johtokunta kokoontui: 5.2.2020 Rober's Coffee, Jugend-Sali; 3.6.2020 Tieteiden talo Sali 104; 9.9.2020 sähköpostitse järjestetty kokous.

Yhdistyksen talous

Yhdistys rahoittaa toimintansa jäsenmaksuilla, joita vuonna 2020 kertyi 880,00 €. Yhdistyksen talous on vakaa, joskin jäsenmaksutuotto oli vuonna 2020 alhainen ja aiheuttaa taloudellista huolta. Alhaiseen jäsenmaksutuottoon vaikutti Covid-19 epidemia, sihteerin vaihdos, vuosikokouksen ajankohta kesäkuussa sekä jäsenkirjeiden lähettämisessä tapahtunut katkos.

Yhdistyksen tulos oli alijäämäinen (–2 396,82 €). Tuottoa kertyi jäsenmaksuista 880,00 € ja kannatusuottoina 50,00 € kangaskassien myynnistä, yhteensä siis 930,00 €. Kulut puolestaan muodostuivat Helikonin painatuksesta (–2 467,60 €) ja postituksesta (–636,96 €). Vuonna 2020 Helikonin painatuskuluihin sisältyy kahden lehden sijasta kolmen lehden painatuskulut. Lisäksi yhdistys maksoi rahaliikenteen kuluja –222,26 €. Kulut olivat yhteensä –3 326,82 €. Yhdistyksen tase on 5 251,23 €. Siirtosaamiisiin on kirjattu vuoden 2019 Ateenan suuntautuneen jäsenmatkan yhteydessä kerätty 2000,00 € stipendimaksu, jonka

tilittäminen yhdistykselle on EL-VE Toursilta viivästynyt.

Vuosikokous

Vuosikokous pidettiin 3.6.2020 klo 17 Tieteiden talon salissa 104. Yhdistyksen puheenjohtaja Katja Varakas esitteli kokoukselle yhdistyksen toimintakertomuksen ja tuloslaskelman vuodelta 2019 sekä toiminnantarkastajan lausunnon, joka hyväksyttiin. Yhdistyksen johtokunnalle ja muille tilivelvollisille myönnettiin tili- ja vastuuvapaus. Puheenjohtaja esitteli myös yhdistyksen toimintasuunnitelman vuodelle 2020 sekä tulo- ja menoarvion vuodelle 2020, jotka hyväksyttiin. Jäsenmaksujen suuruus päätettiin pitää ennallaan. (30 €/henkilöjäsenyys, 10 €/opiskelijajäsenyys ja 40 €/perhejäsenyys ja ainaisjäsenyys 350 €).

Yhdistyksen johtokuntaan valittiin vuodelle 2020 Lassi Jakola, Ilkka Kuivalainen, Kaarina Lyhykäinen, Leena Pietilä-Castrén, Maija Pohjanpalo, Vesa Vahtikari, Katja Varakas, Jamie Vesterinen ja Marja Vierros. Johtokunnan uusia jäseniä ovat Lassi Jakola, Jamie Vesterinen ja Marja Vierros.

Vuosikokous valitsi yhdistyksen puheenjohtajaksi seuraavalle toimikaudelle FM Katja Varakkaan ja sihteeriksi Jamie Vesterisen. Toiminnantarkastajaksi valittiin Anna-Leena Rintala ja varatoiminnantarkastajaksi Laura Aho.

Yhteydenpito jäseniin

Yhdistys on pitänyt yhteyttä jäseniinsä jäsenlehtensä Helikonin, jäsenkirjeiden, jäsenmatkojen ja esitelmätilaisuuksien välityksellä. Yhdistys on tiedottanut tapahtumistaan, matkoista ja muista siihen liittyvistä asioista yhdistyksen Facebook-sivuilla (<https://www.facebook.com/ateenanystavat>), verkkosivustolla (<https://ateenaninstituutintystavat.wordpress.com>) sekä suoraan jäsenille lähetettävässä jäsenkirjeessä kahdesti vuoden 2019 aikana. Lisäksi luentotilaisuuksissa on tiedotettu antiikintutkimuksen valtakunnallisilla sähköpostilistoilla sekä Helsingin yliopiston arkeologian, historian, taidehistorian ja klassillisten oppiaineiden opiskelijoille.

Helikon

Jäsenlehti Helikon ilmestyi vuonna 2020 kaksi kertaa. Päätoimittajana toimi FT Vesa Vahtikari. Lehden toimituskuntaan kuuluivat Lassi Jakola, Ilkka Kuivalainen, Martti Leiwo, Leena Pietilä-Castrén, Katja Varakas ja Marja Vierros. Toimitussihteerinä ja taittajana toimi Maija Holappa.

Esitelmä- ja muut tilaisuudet

COVID-19-pandemia vaikutti yhdistyksen toimintaan niin, että kevään esitelmätilaisuudet jouduttiin perumaan. Syksyllä toimintaa päätettiin siirtää verkkoon ja esitelmäillat korvata taltioidun esitelmien muodossa. Syksyksi suunniteltu esitelmä kuitenkin peruuntui ja siirtyi vuodelle 2021. Jäsenistölle lähetettiin joka tapauksessa linkki Ateenan pohjoismaisten instituuttien yhteisen vuosiraportin videotallenteeseen ja siitä myös tiedotettiin yhdistyksen kotisivuilla. Johtokunta päätti panostaa erityisesti yhdistyksen jäsenlehteen ja sen sisältöön.

Stipendi

Vuosikokouksessa päätettiin olla jakamatta vuoden 2020 stipendiä.

Yhteiset muihin järjestöihin

Yhteistyö Villa Lanten ystävät ry:n ja Lähi-idän instituutin ystävät ry:n kanssa liittyi yhteisten tapahtumien suunnitteluun.

TOIMINTASUUNNITELMA VUODELLE 2021

Yhdistyksen toiminnan tavoitteet

Yhdistys pyrkii alkaneena toimintavuotena levittämään kiinnostusta kreikkalaiseen antiikkiin ja Bysantin sekä nyky-Kreikan kulttuuriin ja historiaan. Toimintansa yhdistys kohdistaa myös jäsenkuntansa ulkopuolelle. Yhdistys tukee ja tekee tunnetuksi Suomen Ateenan-instituuttia ja sen piirissä suoritettavaa tutkimustyötä.

Helikon

Yhdistyksen jäsenlehti Helikon ilmestyy kahdesti vuodessa. Päätoimittajana toimii FT Vesa Vahtikari apunaan toimituskunta (Lassi Jakola, Ilkka Kuivalainen, Martti Leiwo, Leena Pietilä-Castrén, Katja Varakas ja Marja Vierros). Toimitussihteerinä ja taittajana jatkaa Maija Holappa.

Matkat

Covid19-epidemia tulee vaikuttamaan vielä vuoden 2021 matkoihin.

Yleisötilaisuudet

Yhdistys pyrkii järjestämään sekä Helsingissä että muualla Suomessa yhdistyksen painopisteisiin sopivia esitelmätilaisuuksia, teatteriltoja, näyttelyvierailuja ja muita tapahtumia niin kevään kuin syksyynkin aikana, Covid19-epidemian tilanteen niin salliessa. Ainakin keväällä esitelmäillat tullaan järjestämään etäyhteyksin. Helmikuussa yhdistyksen varapuheenjohtaja Maarit Nieminen piti Helsingin työväenopistossa esitelmän, josta tiedotettiin yhdistyksen verkkosivuilla ja Facebook-sivuilla. FT Timo Tuomi tulee pitämään syksyille 2020 alun perin aiotun esitelmän syksyllä 2021. Suunnitteilla on myös muuta ohjelmaa, josta tullaan tiedottamaan jäsenistöä kevään aikana.

Varmistuneet tapahtumat

Torstaina 6.5. klo 17 FM Ville Hakanen pitää Zoomin kautta välitettävän esitelmän aiheesta Antiikin taide suomalaisen taiteen inspiraation lähteenä.

Keskiviikkona 19.5. klo 17 järjestetään etäyhteyksin Helsingissä antiikin kulttuuriperintöä valottava kaupunkikävely FT Ilkka Kuivalaisen opastuksella.

Päivitämme ajantasaista tietoa tulevista tapahtumista yhdistyksen verkkosivuille sekä lähetämme jäsenistölle sähköpostitse ohjeet etätapahtumiin osallistumisesta.

Stipendi

Johtokunnan kokouksessa 5.2.2020 todettiin, että vuonna 2021 pyritään jakamaan väitöskirjastipendi. Pandemiatilanteen vuoksi väitöskirjastipendin jakaminen siirretään vuodelle 2022.

Yhteiset muihin järjestöihin

Suomen Ateenan-instituutin ystävät ry. toimii yhteistyössä Villa Lanten ystävät ry:n ja Lähi-idän instituutin ystävät ry:n kanssa mahdollisuuksien mukaan. Yhteistyötä pyritään kehittämään mahdollisuuksien mukaan.

Jäsentiedotus

Helikonissa julkaistaan muun aineiston ohella myös yhdistyksen toimintaa koskevia tiedotuksia. Lehdessä julkaistaan yhteenvedoja yhdistyksen järjestämisestä esitelmistä ja jäsenten kirjoituksista. Jäsenlehden lisäksi jäsenille lähetetään jäsenkirjeitä, jotka sisältävät ajankohtaista tietoa toiminnasta. Yhdistyksen järjestämisestä esitelmätilaisuuksista tiedotetaan lisäksi mm. sähköpostilistojen ja lehtien tapahtumapalstojen kautta. Yhdistyksen kotisivut toimivat osoitteessa <https://ateenaninstituutinystavat.wordpress.com> ja Facebook-sivut osoitteessa www.facebook.com/ateenanystavat.

Talous

Yhdistys rahoittaa toimintansa edelleen pääosin jäsenmaksuilla. Alkaneen toimintavuoden tulot ja menot ilmenevät erillisestä tulo- ja menoarviosta.

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN YSTÄVÄT RY:N TAPAHTUMIA

Perjantaina 5.2. klo 14 yhdistyksen varapuheenjohtaja FM Maarit Nieminen piti Helsingin työväenopistossa esitelmän Nojatuolimatka antiikkiin Kreikkaan -sarjassa aiheesta *Ateena: tieteen, taiteen ja demokratian kehto*.

Torstaina 15.4. klo 18.00 järjestettiin yhdistyksen vuosikokous Helsingissä sekä etäyhteyksin. Yhdistyksen puheenjohtaja Katja Varakas esitti kokoukselle yhdistyksen toimintakertomuksen ja tuloslaskelman vuodelta 2020 ja toiminnantarkastajan lausunnon, jotka hyväksyttiin. Yhdistyksen johtokunnalle ja muille tilivelvollisille myönnettiin tili- ja vastuuvapaus.

Puheenjohtaja esitteli yhdistyksen toimintasuunnitelman vuodelle 2021 sekä tulo- ja menoarvion vuodelle 2021, jotka hyväksyttiin. Päätettiin pitää jäsenmaksut ennallaan eli 30 €/henkilöjäsenyys, 10 €/opiskelijajäsenyys ja 40 €/perhejäsenyys ja ainaisjäsenyys 350 €. Vuosikokous päätti olla jakamatta vuoden 2021 stipendiä Covid19-epidemia tilanteesta johtuen.

Vuosikokous valitsi puheenjohtajaksi FM Katja Varakkaan. Lisäksi johtokuntaan valittiin FM Maarit Nieminen, FM,

Lassi Jakola, FT Ilkka Kuivalainen, FM Kaarina Lyhykäinen, Dos. Leena Pietilä-Castrén, FM Maija Pohjanpalo, FT Vesa Vahtikari, FM Jamie Vesterinen, FT Marja Viirros. Sihteeriksi valittiin FM Jamie Vesterinen.

Torstaina 6.5. klo 17 FM Ville Hakanen pitää etäyhteyksin välitettävän esitelmän aiheesta *Antiikin taide suomalaisen taiteen inspiraation lähteenä*.

Keskiviikkona 19.5. klo 17 järjestetään etäyhteyksin Helsingissä antiikin kulttuuriperintöä valottava kaupunkikävely FT Ilkka Kuivalaisen opastuksella. Lisämateriaalia aihepiiristä tullaan jakamaan verkosta.

Pandemiatilanteen salliessa kävelyllä voidaan ottaa mukaan rajattu määrä osallistujia. Päivitämme ajantasaista tietoa tulevista tapahtumista yhdistyksen verkkosivuille sekä lähemmäksi jäsenistöä sähköpostitse ohjeet etätapahtumiin osallistumisesta. Tulemme tiedottamaan myös mahdollisista ennakkoilmoittautumisesta kaupunkikävelyllä. Ohjeita ja ajantasaista tietoa voi lähempänä tapahtumia myös kysyä sihteeriltä (ateenanystavat@gmail.com).

SUOMEN ATEENAN-INSTITUUTIN TAPAHTUMAT

1.3. Suomen Ateenan-instituutin säätiön uudeksi asiamieheksi valittu FL Tiina Purola aloitti tehtävässään. Tiina Purola on taustaltaan antiikintutkija, Helsingin yliopiston kasvatti ja ollut mukana Suomen Ateenan-instituutissa prof. Jaakko Frösénin johtamassa tieteellisessä työryhmässä (1988–1992). Purola on myös hoitanut Suomen Ateenan-instituutin säätiön asiamiehen sijaisuutta vuosina 2018–2019. Tiina Purola seuraa tehtävässä FT Manna Satamaa.

1.3.–5.4. instituutti ja säätiön järjestivät lisähaun syksyllä järjestettäväksi kaavaillulle, vuosien 2020–2021 yhdistetylle johdantokurssille. Vuodelta 2020 koronaviruspandemian vuoksi siirretyn kurssin osallistujat ja tässä uudessa haussa valitut viisi osallistujaa muodostavat näin ollen Ateenan-instituutin historian osallistujamäärältään suurimman kurssin, kaikkiaan kaksitoista henkeä. Kurssin on suunniteltu toteutuvan 3.9.–9.10.2021.

31.3. pidettiin useiden suomalaisten kulttuuri- ja tie-
deinstituuttien yhdessä järjestämän *Beyond Populism*
-sarjan 1. verkkoluento, jossa professori Arttu Rajan-
tie puhui otsikolla ”Mitä opin, kun yritin pysäyttää
Brexitin?”

6.4.–11.5. SKTI:n järjestämä *Together Alone 2.0*
-haku taidehankkeille etsi taideprojekteja, jotka kä-
sittelevät kriisistä seuranneita haasteita ja ratkaisuja.
Pandemia pitää meidät yhä fyysisesti erillään, ja kriisi
vaikuttaa voimakkaasti kulttuurialaan. Tästä johtuen
instituutit haluavat kannustaa taiteilijoita ja tekijöitä
kollektiivisesti ja sosiaalisesti vastuulliseen projek-
tiyhteistyöhön, jossa huomioidaan vähemmistöt ja
aliedustetut ryhmät.

28.4. pidettiin useiden suomalaisten kulttuuri- ja tie-
deinstituuttien yhdessä järjestämän *Beyond Populism*
-sarjan 2. verkkoluento, jossa tohtori Antto Vihma
puhui otsikolla ”The Era of Nostalgia”.

20.5. pidetään Suomen Ateenan-instituutin vuo-
sijuhla Zoom-alustalla klo 19 Suomen ja Ateenan
aikaa. Suomen Kreikan ja Albanian -suurlähettilään
Jari Gustafssonin avaussanojen jälkeen instituutin
johtaja Petra Pakkanen antaa vuosiraportin insti-
tuutin toiminnasta vuonna 2020. Tämän jälkeen
professori John Papadopoulos Kalifornian yliopiston
Cotsen Instituteesta pitää vuosijuhlaesitelmän otsikol-
la ”Framing Victory: Salamis, the Athenian Acropolis
and the Agora”. Vuosijuhlaan voi osallistua verkossa
ennakkorekisteröitymällä, joka tapahtuu lähettämällä
sähköpostia osoitteeseen memigour@finninstitute.gr

21.5. Suomen Ateenan- ja Rooman-instituutit jär-
jestävät antiikin kreikan- ja latinankielisten tekstien
suomentamista ja kustantamista käsittelevän semi-
naarin *Antiikkia suomeksi – kaikille*. Tilaisuudessa
kuullaan kokeneiden kääntäjien, tutkijoiden, kustan-
tajien ja rahoittajien puheenvuoroja antiikin tekstien
julkaisemisesta, sekä ruoditaan kääntämisen suden-
kuoppia ja kääntäjänuran onnistumisia ja haasteita
kielikohtaisissa alaryhmissä. Lisätietoja seminaarista
ja sen ohjelmasta löytyy instituuttien kotisivuilta ja
siihen ilmoittaudutaan verkkolomakkeella viimeis-
tään 17.5.

Posti Green

Hyvä SAIY:n jäsen!
Yhdistyksemme jäsenmaksu vuodelle 2021:
30 €/henkilöjäsenyys
10 €/opiskelijajäsenyys
40 €/perhejäsenyys
350 € ainaisjäsenyys

Maksun voi suorittaa yhdistyksen tilille:
Nordea FI5620011800166343
viitenumera 19868.

Jäsenistöllä on myös mahdollisuus tukea ystävä-yhdistyksen stipendirahastoa. Yhdistys tukee Kreikassa tehtävää väitöskirjatutkimusta stipendirahastolla, joka karttuu jäsenmaksuista sekä matkojen yhteydessä perittävästä summasta. Mahdollisista lahjoituksista pyydetään joko ottamaan yhteyttä yhdistyksen sihteerin (ateenanystavat@gmail.com), tai käyttämällä yhdistyksen pankkitiliä Nordea FI5620011800166343, viestinä viestikenttään stipendirahasto ja oma nimi.